

de lichte voorde

periodiek van de
vereniging voor oudheidkunde te lichtenvoorde

No. 76
november 2019
ISSN: 0927-6688

Bij de afbeelding op de voorkant

Een foto van het glas-in-betonraam van Marius van Beek in de voormalige Technische School Dr. Ariëns, nu Scholengemeenschap Marianum.

Colofon

De Lichte voorde is een halfjaarlijkse uitgave van de Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde. De vereniging stelt zich ten doel het onderzoek naar de geschiedenis van de voormalige gemeente Lichtenvoorde in de breedste zin van het woord te stimuleren en te bevorderen.

Redactie: Nic Adema, Henk Hanselman, Martin Huinink en Frits van Lochem

Tekstcorrectie: Nic Adema en Antoon Driessen

Eindredactie en vormgeving: Henk Hanselman.

Druk: McWinDo's print- en copyservice, Lichtenvoorde

Adres redactie: info@oudheidkundelichtenvoorde.nl

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud *De Lichte voorde* nummer 76

- 2 *Frits van Lochem*
Voorwoord
- 3 *Theo Withag*
Historische uurwerken uit Lichtenvoorde nu in Bredevoort
- 9 *Nic Adema*
Karmisse september 1924 in Lechnvoorde
- 13 *Benno van Lochem*
Bijenteelt in Lichtenvoorde
- 21 *Frits van Lochem*
Beltkorenmolen Hermien te Harreveld 200 jaar
- 29 *Henk Hanselman*
Het glas-in-betonraam van Marius van Beek
- 34 *Theo Withag*
Opening museum Oud-Saksische boerderij ‘Erve Kots’ te Lieveelde (1936)
- 37 *Theo Withag*
Van Klein Avink tot Erve Kots
- 50 *Martin Huinink*
Brief over de sluiting in 1719 van de r.-k. schuilkerk te Lichtenvoorde
- 57 *Antoon Driessen*
Het noodmonument van Marius van Beek
- 58 *Henk Hanselman*
Wie was de kunstenaar van het mozaïek van Sint Eloy?
- 59 Groepsfoto prot.-chr. school 1941/1942 in periodiek 75
- 60 *Cecile Hulshof*
Verslag Excursie 2019 naar Waterliniemuseum
- 63 *Frits van Lochem*
Verslag kleine excursie 10 oktober 2019 Kasteel Keppel

Voorwoord

Door Frits van Lochem

Hierbij bieden wij u periodiek nr. 76 aan. De inhoud telt maar liefst 13 verschillende artikelen.

Het bijzondere van deze periodiek is dat de samenstelling, indeling en lay-out voor de laatste keer door Henk Hanselman verzorgd is. Dit is telkens weer een gigantische klus geweest. Henk heeft die klussen al sedert periodiek nr. 48 van juli 2003 allemaal keurig verzorgd. Hij is zeer vaardig en geroutineerd met tal van computerprogramma's. Dankzij hem is onze periodiek telkens weer gevuld en zeer verzorgd. Bovendien schrijft hij ook zelf regelmatig interessante artikelen, ook nu weer. Vorig jaar heeft Henk al aangegeven dat hij met dit intensieve werk in 2020 wil stoppen. Hij hoopt in februari a.s. 82 jaar te worden en dan is het niet verwonderlijk dat hij het na zoveel jaren rustiger aan wil doen.

De redactie is Henk zeer erkentelijk voor het vele werk dat hij alleen al voor de periodiek heeft gedaan. Daarnaast was hij vorig jaar ook zeer actief voor het JUMBO-plaatjesboek project. Verder heeft hij een flink aandeel in het archiveren en registreren van stukken in

ons archief. Ook is hij al vele jaren namens onze vereniging lid van de gemeentelijke Monumentencommissie. Henk is een alleskunner die zeer accuraat werkt. Henk heel veel dank en lof voor al die activiteiten !

Het werk voor de periodiek wordt overgenomen door Martin Huinink en dat is heel fijn, want het werk vergt een grote computervaardigheid en nauwkeurigheid. Wij wensen Martin veel succes met zijn nieuwe taak!

Als iemand mooie verhalen over vroeger heeft of anekdotes, dan wel historische vondsten uit een ver verleden, willen we graag bekijken of die geschikt zijn voor publicatie in onze periodiek.

Momenteel hebben we nauwelijks wat op de plank liggen, dus we houden ons aanbevolen.

U kunt altijd contact opnemen met:

fritsvanlochem@hetnet.nl

of ***tel. 0544-374723.***

Frits van Lochem

Redactie-coördinator

Mededelingen

Onze vereniging heeft zoals u weet meegedaan aan de actie Hart voor de Achterhoek van de Rabobank.

Onze penningmeester Joost Ernst mocht een cheque in ontvangst nemen van € 654,35. Dat is een mooi resultaat! Stemmers, hartelijk dank voor uw stemmen en de Rabobank voor het bedrag!

Het heeft ook al in de ELNA gestaan maar we maken er hier in deze periodiek nog eens melding van:

Vanaf 5 november jl. houdt onze vereniging op de eerste en de derde dinsdagmiddag van elke maand Open Huis van 13.00 tot 17.00 uur voor leden en belangstellenden in ons verenigingsgebouw aan de Vincent van Goghstraat 8 b te Lichtenvoorde.

Heeft u vragen over Lichtenvoorde en omgeving in vroegere tijden of bent u op zoek

naar beeldmateriaal of wilt u gewoon een praatje maken en een kop koffie komen drinken, dan bent u van harte welkom op genoemde tijden!

Ook is er nu een tentoonstelling over het vroegere bedrijf Hulshof-Herwalt te Lichtenvoorde .

Op dinsdag 26 november a.s. om 20:00 uur is er in de de grote zaal van Hotel De Koppelpaarden voor onze vereniging een presentatie over bomen in onze gemeente door Carel ten Have, boomexpert en lid van de Bomenwacht. Bomen hebben een belangrijke functie in onze leefomgeving en zeker de oudere bomen. Die staan er bovendien vaak langer dan wij leven en vormen een markant decor in onze buurt of wijk. Ze zijn ook belangrijk in het afvangen van CO2 dat teveel wordt uitgestoten.

Historische uurwerken uit Lichtenvoorde nu in Bredevoort

Zwerftocht van de gemeentehuisklok en de gevelklok van Heinen

Door Theo Withag

De gemeente Lichtenvoorde bezat ooit een klok met slingeruurwerk. Klok en uurwerk bevonden zich in de nok van het gemeentehuis dat destijds vanaf 1905 tot april 1940 in gebruik was. Dat gemeentehuis was het resultaat van een ingrijpende verbouwing van het - te klein geworden - gemeentehuis uit 1880. Het ontwerp van de verbouwing was van de Winterswijkse architect J.J. Post. De Lichtenvoordse aannemer J.M. te Dorsthorst voerde het uit. De kosten van de verbouwing bedroegen f 3800,- en binnen deze som kon er ook nog een torentje met een klok op het gebouw.

Het onderhoud van het uurwerk zal waarschijnlijk in handen geweest zijn van buurman en klokkenmaker Jan Heinen (* 30-04-1871 † 23-09-1949). Deze Heinen had in

1922 in de nabijheid van het gemeentehuis aan de Varsseveldseweg zijn woning gebouwd. Hij was in 1901 getrouwd met Dina Saleminck en had vier kinderen. De oudste zoon was Jan Willem Heinen.

Jan Heinen was het vijfde kind uit het boerengezin van Jan Willem Heinen (1817, † 1882) uit IJzerlo bij Aalten, die in zijn vrije tijd als hobby klokken repareerde. Op den duur werd klokken maken zijn hoofdberoep, het boerenwerk liet hij over aan zijn knechten. Zijn zoon Jan Heinen (1871-1949) zal het vak van klokkenmaker wel van zijn vader hebben afgekeken, anders had hij in Lichtenvoorde niet het beroep van klokkenmaker kunnen uitoefenen. Een school om daar het klokkenmakersvak te leren was er niet.*

Lichtenvoorde, gemeentehuis uit 1905 met klok

Het begin van de zwerftocht

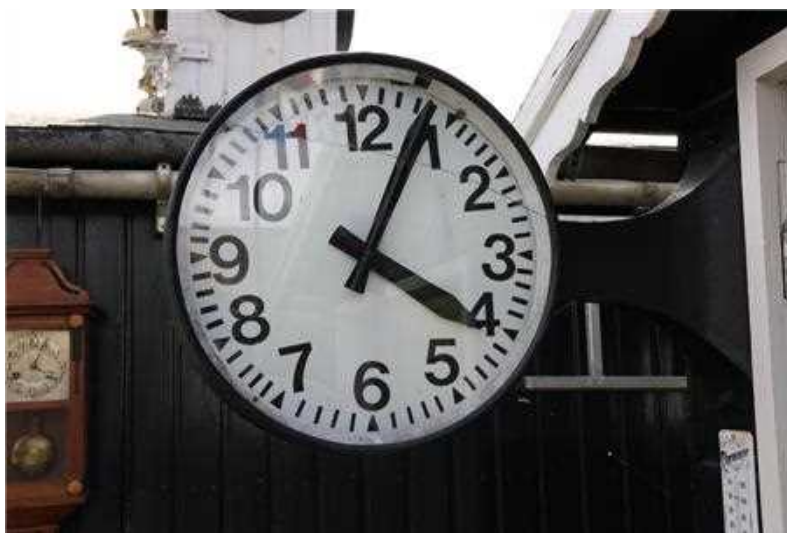
Terug naar de gemeenteklok: eind jaren '30 was het weer zover. Het gemeentehuis was wéér te klein. In april 1940 werd het verbouwde en weer vergrote gemeentehuis in gebruik genomen. De verbouwing was van dien aard dat de klok in de nok van het oude gemeentehuis overbodig was geworden. Hij stond trouwens volgens de toenmalige ooggetuige Hendrik Rave uit

Bredevoort al jaren stil.

De overbodige klok met uurwerk werd door het gemeentebestuur - waarschijnlijk om niet - overhandigd aan buurman/klokkenmaker Jan Heinen, die er wel blij mee geweest zal zijn.

Lichtenvoorde, 1940. Schilderij van klokkenwinkel Heinen aan de Varsseveldseweg, geschilderd door Piet te Lintum. Aan de gevel de eigen klok van Heinen die in dit artikel aangeduid wordt als "de klok van Heinen".

Dit is de klok van Heinen die te zien is op het schilderij van Piet te Lintum. Hij prijkt nu aan de gevel van de werkplaats van Henri Rave in Bredevoort. De woning van Heinen werd in 1969 betrokken door juwelier Van Soest die hier tot 1983 zijn zaak had. In 1992 werd het pand gesloopt om plaats te maken voor de uitbreiding met de 'banaan' van het huidige gemeentehuis.

Jan Heinen kwam in 1949 te overlijden. Zijn oudste zoon, Jan Willem, nam de zaak over. Toen die overleed (in 1966) werd de zaak niet verder voortgezet.

De woning van Heinen kwam in de verkoop en de inventaris werd verdeeld onder de erfgenamen. De klok met uurwerk, afkomstig van de gevel van klokkenwinkel Heinen, kwam in handen van Jacob te Bokkel, 't Klooster te Bredevoort, de zwager van Heinen.

Later schonk Te Bokkel deze klok, als een wederdienst voor verleende hulp, aan klokkenreparateur Henri Rave te Bredevoort.

Voor het klokkenmakersgereedschap én de klok met het uurwerk afkomstig van het dak

van het gemeentehuis Lichtenvoorde was bij de erfgenamen van Jan Willem Heinen geen belangstelling. Dat geheel werd daarom door hen geschonken aan collega klokkenmaker en boekhandelaar Bernard Fust in de Rapenburgsestraat in Lichtenvoorde.

Bernard Fust (30-01-1907 Lichtenvoorde, †16-07-1985 Vlieland), getrouwd met Theodora Wilhelmina Fischer, onderwijzeres (*19-08-1909 Groningen, †24-02-1992 Leeuwarden) was de zoon van Gerbrand Fust, horlogemaker/reiziger (*01-04-1872 Zaandijk, †21-09-1951 Lichtenvoorde), die zich op 09-08-1901 had gevestigd in de Rapenburgsestraat in Lichtenvoorde.*

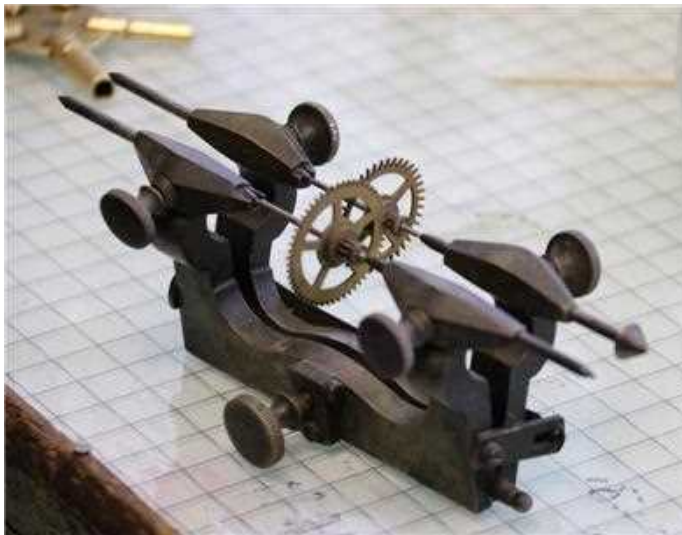

Het tweede huis van rechts was de woning en winkel (Rapenburgsestraat 30) van Fust. Foto van briefkaart uit 1966. Aan de gevel prijkt een reclame voor Geha vulpennen

Na het overlijden van Gerbrand Fust nam zijn enige nog in leven zijnde zoon, Bernard Fust, de zaak over. Van klokkenmaker kwam toen niet zoveel meer; Bernard Fust kreeg in Lichtenvoorde vooral bekendheid als boekhandelaar.

Alle klokkenmakers kennen elkaar. Ze hebben elkaar namelijk regelmatig nodig voor onderdelen die niet in de handel zijn. Elke klokkenmaker legt daarom een verzameling onderdelen uit afgedankte oude klokken aan. Zo kon het gebeuren dat klokkenmaker

Hendrik Rave uit Bredevoort in gesprek kwam met Bernard Fust in Lichtenvoorde. Bij die gelegenheid liet Hendrik Rave aan Bernard Fust weten te beschikken over een zeldzaam en duur meetinstrument voor grote raderen van een uurwerk. Een zogenaamde 'engrenagepasser'. Met deze passer wilde Bernard Fust zijn voorraad klokkenmakersgereedschap graag uitbreiden. Hij bood aan zijn uurwerk met klok afkomstig van het oude gemeentehuis in Lichtenvoorde te ruilen tegen genoemde passer.

Engrenagepasser klein model met twee ingeklemde uurwerkkraden

De engrenagepasser groot model die door Hendrik Rave werd geruild tegen uurwerk en klok van het oude Lichtenvoordse gemeentehuis. Staat nu geëxposeerd in Freriks museum Aalten.

De ruil werd gesloten en zo kwam het uurwerk met klok in 1969 in het bezit van Hendrik Rave in Bredevoort.

*Hendrik Rave (*30-5-1917 Bredevoort, †22-9-1995 Bredevoort, getrouwd met Louise Raben uit Aalten), had als hobby klokken maken. Hij had nooit een opleiding gehad voor dit vak maar was van jongs af aan bezeten van alles wat met klokken te maken had. Hij kwam echter in de textiel terecht en behaalde op 27-jarige leeftijd het middenstandsdiploma. Hij was van plan een winkel te beginnen, maar al vanaf 1945 in dienst bij klokkenmaker Vaags in Aalten. Die overleed in 1958 en toen werd de zaak van Vaags opgeheven. Hij kwam daarna in dienst bij Meijerink textielfabriek in Winterswijk. Vanwege zijn slechte gezondheid kwam hij uiteindelijk terecht op de sociale werkplaats in Aalten.*

Hendrik, woonachtig Op 't Zand in Bredevoort, had thuis een klokkenmakerswerkplaats in zijn schuurtje. Daar had hij de klok van het oude gemeentehuis van Lichtenvoorde geïnstalleerd en er een luidklokje aan toegevoegd. Het bijbehorende uurwerk stond in de schuur onder de klok.

Klokkenmaker Hendrik Rave met de gemeenteklok van Lichtenvoorde tegen de gevel. Hendrik Rave, op 't Zand in Bredevoort. Foto ca. 1970

Einde van de zwerftocht

In een artikel van De Gelderlander van 8 november 1977 vermeldt de journalist van de Gelderlander het volgende:

“De werkplaats van Hendrik Rave is een ruimte waar je met verbazing rondkijkt. Op het dak is een koepeltje met een echte klok erin. Voor op de werkplaats zit de wijzerplaat en het eigenlijke uurwerk staat binnen. Dit is nog niet helemaal in orde, maar met enkele handbewegingen heeft Hendrik de klok op gang gebracht en laat het luidklokje op het dak vrolijke tonen horen”

Na het vertrek van Hendrik Rave in 1994 naar het bejaardenhuis in Bredevoort nam zijn zoon Henri Rave de klokkenwerkplaats aan de Bastionstraat van hem over en die vestigde zich zoals hij het zelf noemt als klokkenreparateur in Bredevoort. Vanaf 1989 legt hij zich geheel toe op zijn hobby klokken maken, een hobby die hij al vanaf 1982 beoefent.

Tijdens een recent gesprek tussen schrijver dezes en Henri Rave kwam naar voren dat de klok, genoemd in het artikel in De Gelderlander van 8 november 1977, inderdaad de klok van het oude gemeentehuis van Lichtenvoorde is. Ze staat fier op de nok van zijn goed onderhouden werkplaats. Het uurwerk staat, als voorheen, onder de klok in de klokkenwerkplaats. Henri heeft de klok op het dak, zodra hij hem in zijn bezit had gekregen, eigenhandig verfraaid met een prachtig verguld torentje met ornamenten uit een kringloopwinkel. Het luidklokje boven de klok is gehandhaafd.

Verder vertelde hij dat een nicht van Bernard Fust in 1985 de hele voorraad klokkenmakersgereedschap van Bernard Fust (overleden in 1985) aan zijn vader, Hendrik Rave heeft geschonken. Bij dat gereedschap was, wonder boven wonder, ook de grote ‘engrenagepasser’ die zijn vader Hendrik Rave destijds bij Bernard Fust had geruild tegen de gemeenteklok.

Henri heeft deze passer onlangs uitgeleend aan het Freriksmuseum in Aalten, waar hij tentoongesteld staat bij de geschiedenis van het klokkenmakersberoep in Aalten.

De klokkenmakerswerkplaats van Hendrik Rave, op 't Zand te Bredevoort. Foto uit de jaren '80 van de vorige eeuw met de gemeenteklok van Lichtenvoorde tegen de gevel.

In de jaren '90 van de vorige eeuw heeft de gemeente Lichtenvoorde nog een poging gedaan om de klok weer naar Lichtenvoorde te halen. Het geval wilde dat Hendrik Rave als pedicure Johanna van de Mosselaar uit Lichtenvoorde had. Bij een van zijn bezoeken aan haar had hij zich eens laten ontvallen dat zijn zoon Henri in bezit was van de oude klok van het gemeentehuis van Lichtenvoorde uit de jaren 1905-1940. Na verloop van tijd briefde Johanna van de Mosselaar dat verhaal door aan de toenmalige wethouder van Lichtenvoorde Lena Steentjes-Tijdink. Die was van mening dat de onderhavige klok thuis hoorde in Lichtenvoorde. Zij vroeg aan Henri Rave in Bredevoort om de klok aan Lichtenvoorde terug te geven. Henri was echter dermate op de bewuste klok gesteld dat hij Lena Steentjes ten antwoord gaf: “Al wil je hem ruilen tegen een nieuwe auto, dan nog doe ik hem niet weg”. En zo bleef de klok waar hij nu nog steeds is. En in goede handen. Lichtenvoorde mag de familie Rave dankbaar zijn dat zij zo zorgzaam met een dierbaar erfstuk uit Lichtenvoorde is omgegaan.

Slingenuurwerk afkomstig uit het oude gemeentehuis in Lichtenvoorde, opgesteld in de klokkenwerkplaats van Henri Rave en aangesloten op de klok op de nok van deze werkplaats. Juli 2019

Henri Rave in zijn propvolle werkplaats, staand voor een torenuurwerk. Foto juli 2019.

Bronnen:

Mondelinge gegevens, verstrekt door Henri Rave, juli 2019;

naar aanleiding van tip H. Wieggers, VOL-lid;

Stamboom Fust op internet;

Ecal, bevolkingsregister, gegevens familie Heinen in IJzerlo;

Gerhard Eppingbroek, Winterswijk, familiegegevens Heinen in Lichtenvoorde;

Freriksmuseum Aalten, gegevens klokkenmakers Heinen in IJzerlo;

De Gelderlander 8 november 1977, artikel over levensloop Hendrik Rave te Bredevoort (titel, schrijver?);

Foto's gemeentehuizen en schilderij winkel Heinen Lichtenvoorde uit VOL-archief.

Gerhard Eppingbroek, Winterswijk, gegevens behorende bij gemeentehuizen Lichtenvoorde.

Foto's, genomen bij Henri Rave in Bredevoort en in Freriksmuseum Aalten: Theo Withag.

Foto's betreffende Hendrik Rave: familiealbum Henri Rave.

Karmisse* september 1924 in Lechnvoorde

Door Nic Adema

In een plaats met een eigen dialect, mag ook in het blad van de oudheidkundige vereniging wel af en toe iets in dat dialect verschijnen, hoewel ik het dialect niet beschouw als iets uit het verleden. Net als het Nederlands, verandert het dialect heel snel, zodat het toch nuttig kan zijn af en toe eens iets vast te leggen. Er is dan ook niet voor niks een 'dialectgroep' binnen de oudheidkundige vereniging en daar ben ik lid van. Soms lenen plaatjes uit het verleden zich heel aardig voor een verklarend praatje in het dialect. Ik meen dat dit het geval is bij onderstaande twee foto's die ik in een album in mijn familie gevonden heb. Het zijn foto's van een schutterskoning en zijn koningin van de kermis van 1924 of 1925. Het toeval wil dat beiden geen Lichtenvoordenaren waren. Hoe dat mogelijk was, wordt hier uit de doeken gedaan.

We hebben dit verhaal in het dialect geschreven, waarbij we proberen ons wel steeds zo veel mogelijk aan de WALD-spelling te houden, maar die zit soms erg ver naast de echte uitspraak. Bovendien zullen wij ook niet altijd consequent zijn en ons kunnen vergissen (beïnvloed door de spelling van het ABN). Vandaar dat u ongetwijfeld afwijkingen zult vinden.

De familie van mien moo kon gruwelek good met mekare; 't Was zogezezd 'in mien gat, uut mien gat'. En umda'w zovölle met mekare ummegingn, ken ik mien achternaeve Theo oet 'n Kraannbarg wal 'n betjen. Door kump

bi-j da'w ok nog bi-j mekare in Grolle op skole ezettene hebt. De leste kere zaagn wi-j ons op ne begraffenisse van zien ome, 'n naeve van mien moder en zo kwamm wi-j weer van niks met mekare in contact. Theo blek in Zutfent

Vlnr: H. Pondes (eierhandel), nn, Herman Ikink ('Boekman'), nn, nn (ws. H. Post), könneginne Cis Besselink, ... Kruup, könning Marinus Hartman, Herman Lelivelt, agent Jacob Bakker, Herman Wekkink ('Köster' Patronaatstr.)

te woonn en alle wekke op zien kleinkind in Utrecht te pasn. Ik wone ok in Utrecht en zodäöneg kon'k op de fietse mooi is bi-j 'm langs. Wi-j bunt noo allebeide met pensioen en hebt 't dus wal an tied.

Zo kwam-p-e is 'n maol met 'n old fotoalbum van zien moo andraegn. Door zatn heel wat foto's in dee'k al kenn, want mien eign moo had dee ok in eur album. Vrogger gaavn de leu echte foto's van de kinder an de olders, pettantes en -eums en mangs nog wal meer leu. Zee leetn de fotograaf zonnne foto vief of tien keer afdrukkn, as 't der af kon. Dan hadn ze wat

oet te deeln. Tegenswoordeg mailt ze of stuurt ze ow per app heupe foto's van ne trouweri-je, vakantie of 'n kleinn. Vake töt vevaelens too. Twee van dee foto's in dat Kraannbargse album kenn ik nog helemaols neet en dee lekn mi-j wal wat veur dizze periodiek, want dee bunt in Lechtnvoorde in september 1924 of 1925 emaaft. Der staot heel wat Lechveurdse leu op saamm met d'n skutterskönning van dat joor. 't Ampatte doorbi-j is dat den könning en de könneginne beide gin Lechveurtsen bunt. Hoo kwam dat zo?

Vlnr: Burgemeester Van der Laar, nn, Herman Tijdink, könneginne Cis Besselink en dan de könning Marinus Hartman. fotocollectie auteur

Mien grootvaa, Jan Hartman, kwam van d'n Kraannbarg. In 1924 warkn dén as tuinman-chauffeur bi-j Thédor Sterenborg-Jochum en hee woonn ton met zien gezin in éne van de twee 'Steenn Tafeln', dat waann van dee witte huuskes an 't begin van de Jordaen. 'n Paa joor later ging mien grootvaa naor 't Hof, naor de dienswoning dreks achter Jochum, met 'n echtn huustillefoon as vebinding met de villa.

Jan Kruup van de kwekeri-je an de Levelderweg - dat was Joop Kruup zien vaa - was 'n naeve van mien grootvaa, en dee waann toovalleg allebeide jeureg op 10 september. Den daotum vólt vake in de Lechveurdse karmisse. Beide heern woln eur vejeurdag, zeker as 't karmisse was, natuurlek nooit algemeen bekend hebm, want zee waann zuneg en gaavn neet geerne te vólle rondjes, vandoor dat beide naevn zich dan mekare stiekem achter 'n kräömken toch maor filseteerdn, maor wal zo, dat gin ene 't kon zeen of heurn (maor dat hef in feite wieters niks met dit verhaal te maakn).

Mien grootvaa zien jongste breur, Marinus Hartman, warkn in dee tied bi-j Jan Kruup an de Levelderweg. Hee zol door 't kwekersvak leern en was toodertied in de kos bi-j Jan Kruup. Dat mot dan de raedn waezn dat hee as Kraannbargsn toch met moch doen an dat vogelskeetn. Mien grootvaa had zien breur wal dufteg ewaaskouwd um veural neet met te done met dee sketeri-je. "A'j 'n vogel deraf skeet, dan he'j 't skaop an' t drietn", zei grootvaa, "want i-j betaalt ow skael an de rondjes deet de leu hier in Lechtnvoorde op ow kostn bestelt. I-j könt ze 'n andern dag gaon betaaln en de leu pist dan gaete in de grond van owwe centn!" Maor, Marinus, 18 joor en vri-j en vreg, dén wol pesee metdoon an dat vogelskeetn. Dat kenn ze ton op d'n Kraannbarg, geleuf ik, neet en umdat de mansleu door op d'n Kraannbarg allemaole dufteg streupn in dee tied, wol Marinus ok wal is legaal laotn zeen dat ok hee heel good kon skeetn!

Marinus had nog gin vaste vekerig, dus ton hee 'n vogel der ech af had eskottene, kwamp de vraoge: "Wee is owwe könneginne?" "Cisjen van Post", zei Marinus. Maor Cis was gaa neet van Post! Cis heetn Besselink en umdat ze bi-j

Post in Lechtnvoorde deenn, neumm de leu eur ok wal Post. Cis was toovalleg ok nog 'n nichtjen van mien grootmoo en zee kwamp net as Marinus van d'n Kraannbarg. Starker nog: Cis was Marinus zien buurmaeken en zee waann aevenolders. Zodäöneg was der dat joor in Lechtnvoorde 'n Kraannbargse schutterskönning en ne -könneginne.

Mien grootvaa had zien breur van te veurn dudelek veteld dat e better neet metskeetn kon, vanwaege al dee rondjes, dus ton den vogel veur de grond lag, zei grootvaa: "Hee had zich better könn bedrietn." Boh noh, denzélfdn dag nog kreeg e door geliek an. Mien grootvaa had trouwens altied geliek, dat meenn e zelf teminstn. In elk geval kreeg Marinus al vlot in de gaatn dat hee, deur al dee rondjes, den dag zeker neet met zien geld zol uutkomm. En zodäöneg mos e argens wat geld bi-j zeen te krie:gn. Gelukkeg moch mien grootvaa 's meddags 't könningspaa naor d'n Kraannbarg veurn met den deftegen auto van Jochum um geld bi-j te haaln. Of Marinus bi-j zien oldershuus nog wat geld in de kaste had lign, of dat e wat leenn van zien vaa, door wi'k vanaf waen, want dat wet ik neet.

Zee gingn eerst bi-j Cis Besselink eure olde leu an. Den grootn cadillac van Jochum veel vanzelfs good op, door op den Kraannbarg, dus iederene had al vlot in de gaatn dat der hoog bezeuk was bi-j Cis eur huus. Noo hadn ze bi-j Besselink ok nog wat kleine kinder en Cis eure zuskas leepm metene de buurte in um iederene te veteln dat Cis en Marinus der waann. Zee kwamm dus ok bi-j Marinus zien oldershuus. Marinus zien vaa was net 'n betjen in de röste eskottene, maor de kinder maakn 'm wakker: "Hartman, Hartman, de könneginne is bi-j ons!" En veur de könneginne wol Hartman wal efkes in de bene komm. Dee mos e toch zeen! Maor, hee von, dat e ok neet met läöge hande bi-j Willemina an kon komm. Wat noo?

Den oldn Hartman, mien aovergrootvaa dus, was tuinman, net as Jan Kruup, Marinus en mien grootvaa. Dat tuiniern zit bi-j onze familie zogezege in de pöste, maor 't is gelukkeg gin zeekte! Mien aovergrootvaa had doorbi-j ok nog vólle vestand van beume. De leu zeidn

teminstn altied dat hee de mooiste nöttebeume van 'n Kraannbarg had. Hee hef zelfs ne hele rie:ge eekn langs ne weg aover de Knienenbulte naor 't huus te Vordn epot - dee staot der nog - en 'n heeln bult lindebeume bi-j 't station. Hee had gelukkeg ok allebastend mooie proe:mmbeume. In september löp 't al wal zo'n betjen teegn 't ende van de proe:mmtied, maor wieters is der dan nog weineg mooi fruit riepe: de Jaopiksappels van begin augustus bunt eplukt en weg, want dee ku'j neet lange good holn! En um noo bi-j de könneginne met dee zoere varkensappels an te komm ... Nae, dat lek mien aovergrootvaa ok neet wat. Dus hee gink metene 'n hof in en zoch zich door de mooiste proemm bi-j mekare, deed ze in 'n knap muuksken en leep der met naor Besselink um ze an de könneginne an te been.

't Zal 'm wal duftteg teegn-evallene waezn, dat Cis de könneginne was en dat zien zönne geld kwam haaln en zeker gin proe:mm. Aovergrootvaa moch geerne andern veur de gek holn, maor of hee dit grepken kon estemeern, vraog ik mi-j af.

Marinus - dat he'k wal van mien grootvaa eheurd - dén hef zich dee dage bes wal kunn redn met zien geld. Hee zal vaste neet met ne läöge pottemennee oet 'n Kraannbarg weer-ekommene waezn en Jan Kruup en Post hebt Marinus en Cis nog wat extra karmisgeld edaone. Ok mien grootvaa kon bes wal sköts waezn, zeker veur zien jongste breur, duch mi-j, want bi-j ons in de familie konn ze joo altied good met mekare.

Bijenteelt in Lichtenvoorde

Door Benno van Lochem

Inleiding

Aan alles komt een einde. Dat levensvormen uitsterven op onze planeet is al zo oud als de wereld zelf. Er zijn zelfs meer uitgestorven soorten dieren en planten dan levende soorten. De bij is momenteel een zeer kwetsbare diersoort, een insect dat er duizenden jaren voor gezorgd heeft dat gewassen kunnen bloeien, vrucht dragen, zich verspreiden en kunnen worden gegeten. In Europa is zelfs 84% van de gewassen afhankelijk van de bestuiving door insecten. De bij is misschien, wat dat betreft, wel het waardevolste dier op deze wereld. De bij is vliegend goud, want zonder de bij zou de wereld er heel anders uitzien. De bestaande voedselketen zal zonder bestuiving door bijen instorten. Veel dieren zullen te maken krijgen met voedseltekorten en sterven. Ook de mens zal diep in de problemen komen. Helaas kun je zeggen: in een wereld vol mensen hebben bijen niet veel kans. De mens maakt het de bij wel heel erg moeilijk.

Er zijn een aantal oorzaken voor de toenemende bijensterfte: gevaarlijke pesticiden, afnemende diversiteit van bloeiende planten en de varroa mijt. De varroa mijt is een spinachtig beestje dat zich vastzuigt aan de bij. Vergelijk het maar met een soort teek, maar dan op piepklein niveau. De bijen verzwakken door de mijt. Deze mijt kwam hier vroeger niet voor. Dit zijn verontrustende gegevens uit de praktijk en de wetenschap. Het uitsterven van de bij is ook gevaarlijk voor de mens. Dit is voor mij aanleiding om een artikel te schrijven over hoe de imkerij hier in Lichtenvoorde is ontstaan en wat de stand van zaken nu is. Gelukkig kennen we in onze eigen woonplaats toch nog veel enthousiaste mensen die de imkerij hier in stand houden. Maar, daarover later meer.

Historie

De imkerij of bijenteelt speelde zich vooral af buiten de stedelijke gebieden. Bijen houden behoorde van oudsher tot de agrarische sector van het economische leven. De omstandigheden binnen deze sector waren in het algemeen verre van rooskleurig. Met name in de periode tussen 1878 en 1895 toen in Europa de eerste landbouwcrisis ontstond, als gevolg van de import van goedkoop graan en andere landbouwproducten uit de VS en Canada. Die massale import had ervoor gezorgd dat de prijzen van landbouwproducten sterk daalden. Boeren die wilden overleven, moesten dus efficiënter gaan produceren. Om met minder landarbeiders toe te kunnen en dus op loonkosten te besparen, schaften de grotere boeren landbouwmachines aan, zoals zaai- maai- en dorsmachines. Door deze mechanisering liep de werkgelegenheid terug. Hierop trok een groot deel van de plattelandsbevolking weg. Deels was dit richting de steden, maar ook een groot deel emigreerde zelfs naar het buitenland.

Doordat de prijzen van de landbouwproducten sterk daalden zocht de boer zijn inkomsten in andere producten. Met name in de grote

zandgebieden neemt rond 1850 de imkerij toe. Dit gebeurde ook in onze eigen streek. Door de publicatie 'De historie van Zieuwent' van Jan en Raymond Boekelder zijn daarover enkele cijfers bekend. Alleen al in de gehele gemeente Lichtenvoorde stonden in 1854 ongeveer 450 bijenkorven. Bij een pluimveetelling in 1877 werden in geheel Gelderland 33.297 bijenkorven geteld. De bijenhouder gebruikte toen zelf nauwelijks honing, maar verkocht ze aan de burgers. Een goed gevulde korf kon 20 pond (10 liter) honing bevatten, die in 1850 goed was voor 40 cent per pond. Een korf leverde ook nog 5 pond bijenwas op die 80 cent per pond waard was. De honing was dus een luxe en ging naar de burgers in de stad, evenals de was. Het was een goede bijverdienste voor de boer. De opkomst van de bietsuiker verdrong de honing van de eerste plaats als zoetmiddel, zodat de inkomsten daardoor nog meer verminderden, waardoor de imkerij weer achteruitliep. De achteruitgang was rond 1880 schrikbarend: het aantal bijenvolken was met 40% afgenomen.

Na de oprichting van het Nederlands Landbouw Comité in 1884 worden de problemen in

de landbouwsector langzaamaan opgelost. Aanvankelijk speelde het provinciaal belang een grote rol. Elke agrarische specialisatie wilde een eigen organisatie of vereniging. Het Landbouw Comité voorkwam verdeeldheid van de verschillende organisaties en coördineerde hen. Oprichting van de boerenorganisaties (de landbouwcoöperaties), die per dorp of streek gezamenlijk de in- en verkoop van grondstoffen en producten regelden, betekende een grote stap vooruit. Dankzij de oplettendheid van het Nederlands Landbouw Comité is er ook een organisatie van imkers tot stand gekomen. En die was vanwege de desolate toestand waarin de imkerij zich op dat moment bevond, van grote betekenis. Hoewel landelijk de imkerij afnam steeg dit bedrijf in Lichtenvoorde. Bij de landbouwtelling van 1890 werden in de

gemeente Lichtenvoorde in totaal 580 korven geteld. Het aantal imkers was echter wel afgenomen: alleen al onder Zieuwent waren er twee boeren die beiden 90 korven bezaten.

De Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland werd opgericht op 29 oktober 1897 met als doel belangstelling te wekken voor de imkerij en de achteruitgang van de bijenteelt tegen te gaan. De dreigende ondergang van de imkerij in Nederland werd dus voorkomen door de oprichting van een eigen landelijke vereniging. Hoewel de gemeente Lichtenvoorde vele bijenvolkeren telde, heeft het nog tot 19 november 1923 geduurd voordat onze gemeente een eigen afdeling binnen de landelijke vereniging kreeg. In Aalten was reeds op 15 april 1915 een afdeling opgericht door A.J. Beernink.

Hendrikus ten Have, koperslager en winkelier van galanterieën, (Korte Rapenburgsestraat) hier bij zijn bijen in de achtertuin. De foto dateert rond 1925. Collectie Benno van Lochem

De Vereniging tot bevordering der bijenteelt afd. Lichtenvoorde

De Vereniging tot bevordering der bijenteelt afd. Lichtenvoorde is opgericht op 19 november 1923. Uit de eerste jaren van de vereniging is weinig bekend. Pas als Jan van Lochem zich aanmeldt als secretaris van de vereniging in 1927, komen er in de krant meerdere berichten over de vereniging. Het volgende bericht lezen we in de Telegraaf van 30-3-1927: *“De voorzitter van de afdeling Lichtenvoorde zal als proef enkele flessen gewonnen honing naar Nederlands-Indië zenden. Mocht dit goed gaan, zal men dit regelmatig gaan doen.”*

Jan van Lochem (*16-1-1903 † 29-9-1988) was administrateur van de Chr. Coöp Landbouwvereniging Lichtenvoorde aan de Aaltenseweg. Als vrijgezel had hij gelegenheid om aan verschillende hobby's tijd te besteden. Zo werd hij in 1927 secretaris van de vereniging tot bevordering der bijenteelt afd. Lichtenvoorde. In de herfst en wintermaanden ging hij graag op jacht, maar als de lente kwam, werden de bloemetjes en met name de bijtjes letterlijk buiten gezet. Hij had bijenvolken op het kippen- en kuikenbedrijf van zijn broers Bernard en Frits aan de Oude Aaltenseweg. Hier was een boomgaard en dat was een goede plek om bijen te houden. Als tegenprestatie deed hij de boekhouding van het kippen- en kuikenbedrijf van zijn broers.

Dat de vereniging zich niet alleen met bijenvolken bezighield bleek wel uit het bericht op 19-1-1930. Met klem vroeg de imkervereniging aan de vereniging 'Lichtenvoorde Vooruit' of die kon bemiddelen met de gemeente over de plaatsing van enkele bomen ten behoeve van de bijenteelt. Op 1-8-1932 brengt de vereniging van bijenhouders afd. Lichtenvoorde haar bijen naar de Imbosch op de Veluwe. Het gaat dan om circa 200 kasten en korven. De Imbosch is een natuurgebied op de Veluwe in de gemeente Rozendaal bij Arnhem, met overwegend bos en heide. Het gebied is eigendom van Natuurmonumenten en deel van de Velwezoo. De naam Imbosch is waarschijnlijk afgeleid van de bijenvolken (immen) die hier vroeger naartoe werden gebracht wanneer de heide bloeide.

Op 22-1-1932 werd in Hotel Westerman een lezing georganiseerd. Gast spreker die avond was dr. Minderhoud, rijksbijenteeltconsulent. Op interessante en leerzame wijze vertelde spreker over de voortplanting der bijen, het opzetten van reservevolkjes, het slingeren van heidehoning en het verplaatsen van volken naar de Betuwe. De opkomst die avond was groot.

Op 1 januari 1918 werd het Rijksbijenteeltconsulentschap opgericht en L. van Giersbergen benoemd tot de eerste rijksbijenteeltconsulent. Blijkbaar was de overheid niet gelukkig met de gang van zaken met betrekking tot de organisatie rond de bijenteelt. Dus werd in 1918 begonnen met een opleiding voor leerkrachten bijenteelt. In 1920 werd dr. ir. A. Minderhoud benoemd tot adjunct-rijksbijenteeltconsulent. In 1921 werd hij benoemd tot Rijksbijenteeltconsulent. Het land werd verdeeld in twee consulentschappen die beide gevestigd waren in Wageningen. De scheidslijn was de lijn Arnhem-Harderwijk. De heer L. v. Giersbergen had het zuidelijk en westelijk deel van het land als ambtsgebied en dr. ir. A. Minderhoud het noordelijk en oostelijk deel. Om de productie van honing te verbeteren werd in 1925 het Honingbesluit afgekondigd. Als uitvloeisel hiervan volgde in 1930 de oprichting van de Vereniging Nederlands Honingstation waarvan dr. ir. A. Minderhoud voorzitter werd. Deze vereniging werd in 1937 weer opgeheven. In 1935 kreeg dr. ir. A. Minderhoud opdracht om zijn voorlichtende taak uit te breiden tot de teelt van zijderupsen. Na de pensionering van de heer L. v. Giersbergen in 1937 werd in 1939 ir. J.F.A.M. Mommers adjunct-rijksbijenteeltconsulent en toegevoegd aan dr. ir. A. Minderhoud, die inmiddels weer geheel Nederland als ambtsgebied had toegewezen gekregen. Dr. ir. A. Minderhoud heeft een belangrijke rol gespeeld bij de overgang van de traditionele korfimkerij naar de huidige kastimkerij. Hij publiceerde in 1928 het boek 'Bijenteelt', en ontwikkelde de zgn. fruitteeltkast. De heer Minderhoud bracht vaker een bezoek aan Lichtenvoorde o.a. op 19-1-1934. Hierbij citeren we uit het verslag van die

bijeenkomst. *“Woensdagavond werd in hotel ‘Industrie’ een zeer druk bezochte vergadering gehouden, uitgaande van de plaatselijke afd. van de vereniging voor bijenteelt. Als spreker trad op Dr. Ir. A. Minderhoud, rijks bijenteeltconsulent, die tot onderwerp had gekozen ‘Het uitbreken van den honing’. Om zijn woorden te verduidelijken maakte hij gebruik van enige lichtbeelden. Ook had hij enkele nieuwe bijenkasten bij zich om dit te laten zien.”*

Op 21-1-1935 werd dr.ir. A.Minderhoud weer eens uitgenodigd door de afdeling, dit maal ging het om de zgn. koninginneteelt. In café Heutinck aan de Driehoek waren vele belangstellenden gekomen voor de toespraak, niet alleen uit Lichtenvoorde maar ook uit Halle, Varsseveld en Aalten. De spreker werd voorgesteld door voorzitter Hulshof (Reinders). Ook burgemeester van de Laar was die avond een van de belangstellenden. Op 13-

12-1935 werd de jaarvergadering gehouden bij café Van Lochem. Deze werd druk bezocht. Voorzitter Hulshof (Reinders) opende, waarna secretaris Jan van Lochem zijn verslag voorlas. Uit het verslag van de penningmeester bleek dat 1935 een batig saldo had opgeleverd. De contributie voor het nieuwe jaar werd bepaald op fl 1,65 per persoon. Als afgevaardigde naar de algemene vergadering in Utrecht werd J.B. Post benoemd. Als zijn plaatsvervanger werd J.B. Olijslager aangesteld. Bij het agendapunt bestuursverkiezing liet de voorzitter weten zich niet meer herkiesbaar te stellen aangezien hij verhuisde naar een andere plaats. De heer J.B. Post was van mening dat de voorzitter zich nog best een jaar beschikbaar kon stellen en deze liet zich uiteindelijk overhalen dit dan maar te doen. De heer G.J. ten Holder werd met grote meerderheid van stemmen herkozen als lid van de raad van toezicht. Hierna volgde nog een verloting en werd de vergadering afgesloten.

Advertentie uit de Elna 1ste jaargang 17 juni 1938

Jan Engelbarts vlecht een bijenkorf. Hij trok stad en land door om deze vaardigheid te tonen.

Tot zover de afdeling Lichtenvoorde. We keren even terug naar de landelijke Vereniging tot bevordering van de Bijenteelt Nederland (VBBN). Deze kende in 1922 haar eerste afscheiding, die van de katholieke zuidelijke bonden Limburg en Brabant. Meerdere katholieke leden van de VBBN in het zuiden vonden het nodig om over te stappen. Het kostte de VBBN in een jaar tijd 2600 leden. Wel bleven de besturen contact houden met de bond. Een nieuwe afsplitsing vond plaats in 1924 toen directeur Van Os de VBBN verliet en zijn eigen 'Algemene Nederlandse Imkersbond' oprichtte. In 1937 werd de heer mr. L.R.J. Ridder van Rappard aangesteld als nieuwe voorzitter van de VBBN. Hij was lid geweest van de Algemene Nederlandse Imkersbond. Dit leidde tot enige wrijving onder de leden van de VBBN. Van Rappard wist de leden echter ervan te overtuigen dat het een kwestie van tijd was dat alle verenigingen weer onder één dak zouden komen. Er bestonden op dat moment zes organisaties met een totaal van 26.000 leden. De Tweede Wereldoorlog voorkwam een fusie tot één vereniging.

Deze gang van zaken leidde in Lichtenvoorde ook tot verdeeldheid. De bijenhoudersvereniging telde zowel katholieke als protestante leden. Iets wat de nieuwe pastoor Faustinus Hunsche (pastoor van 1938 tot 1942) helemaal niet zag zitten. Hij was van mening dat bijenverenigingen katholiek waren, of protestant, maar een mix zou alleen maar tot onenigheid leiden. Als voorbeeld benoemde hij de landelijke algemene VBBN die er bestuurlijk een potje van had gemaakt. En zo kwam het dat op 11 november 1938 (katholiek kon het niet, op de 11e van de 11e !) de 'R.K. Vereniging van Bijenhouders St.-Ambrosius' werd opgericht. De oprichtingsvergadering vond plaats in het Patronaatsgebouw en bij die gelegenheid gaven zich 20 personen op. Tijdens de bestuursverkiezing die daarop volgde, werden benoemd de heren W.A. Hegeman uit Vragender, J.A. Donderwinkel uit Zieuwent en B. Hulshof uit Lichtenvoorde. Dat de gemoederen onder de bijenhouders hoog zouden oplopen was natuurlijk te voorspellen. Op 16 december 1938 kwam het volgende bericht in De Gelderlander: "Donderdag kwam

de hier onlangs opgerichte vereniging van R.K. bijenhouders in het Patronaatsgebouw bijeen. Deze bijeenkomst werd belegd naar aanleiding van een rondschrijven van de plaatselijke afdeling der Vereniging tot bevordering der bijenteelt. In welk schrijven verzocht werd dat de leden het contributie bedrag over 1939 voor 18 december voldaan moesten hebben. Dit in verband met het feit dat de ledenlijsten zo spoedig mogelijk verzonden dienden te worden naar de landelijke vereniging. Aan de orde was nu het voorstel om de genoemde contributie niet te betalen. Zou men betalen dan bleven de leden lid van de oude vereniging, terwijl men door de oprichting van de R.K. Bijenhouders vereniging in principe al was uitgetreden uit de afd. VBBN Lichtenvoorde. Na enige bespreking werd met op één na algemene stemmen besloten te bedanken voor het lidmaatschap der laatstgenoemde vereniging."

Hierdoor was er een splitsing gekomen tussen de Ver. tot Bevordering der Bijenteelt en de R.K. Bijenhouders vereniging. Lichtenvoorde kende nu twee verenigingen; de eerste telde zowel katholieke als protestante leden (24) en de tweede had alleen katholieke leden (19). De jaarvergadering van de VBBN Lichtenvoorde liet niet lang op zich wachten en werd gehouden op 1 februari 1939, waarvan hier het verslag: "*Maandagavond vergaderde de VBBN Lichtenvoorde in café van Lochem. De opkomst der leden was talrijk, na het welkomstwoord van de voorzitter volgden de verslagen van de penningmeester en secr. In de commissie tot nazien van de boeken werden voor 1939 benoemd de heren H.B. Hulshof en I. Doornink. vervolgens kwam de bestuursverkiezing. De heren G.J. ten Holder en H. van Riezen waren aftredend en beiden werden met vrijwel algemene stemmen herkozen. Door het bedanken van de heer H. Wessels was er een vacature ontstaan in het bestuur deze werd opgevuld door de heer W.A. Hegeman uit Vragender. Hierna had een bespreking plaats omtrent het heffen van inleggeld, waarbij de vergadering zich er over uitsprak om van leden die zich voor de tweede maal als lid aanmelden het eerste jaar de dubbele contributie te heffen. Voor geheel nieuwe leden geldt deze maatregel niet. Ook werd goedgekeurd een voorstel om*

voortaan geen huur meer te heffen voor het gebruik van den slinger welke alleen voor leden beschikbaar zal worden gesteld."

De vergadering gaf hiermee een duidelijk signaal aan de oud-leden die overgestapt waren naar de nieuwe club. Wilde men terugkeren dan moest men twee keer fl 1.50 betalen. Door de verhuring van de slinger op te heffen was gebruik alleen voor leden van de VBBN Lichtenvoorde mogelijk. De nieuwe vereniging was hierdoor genoodzaakt een eigen slinger aan te schaffen. Overigens was het opmerkelijk dat de heer W.A. Hegeman uit Vragender bestuurslid werd. Hij was namelijk het enige lid dat tegen had gestemd bij de R.K. Bijenhouders vereniging!

In de vergadering van 13-12-1940 wordt duidelijk dat ook de R.K. Bijenvereniging Ambrosius de zaakjes goed geregeld heeft. Er werd (uiteraard!) vergaderd in het Patronaatsgebouw. Door afwezigheid van de voorzitter Th. Geerdink werd de avond door de heer J.H. Donderwinkel geleid. Er was een omzet van 2100 kg suiker geweest en 500 kg honing aan het hoofdbestuur geleverd. In een jaar tijd werden er 12 nieuwe leden ingeschreven. Tevens meldde de penningmeester B.J. Hulshof dat de kas er momenteel goed voor stond; de vereniging was gezond.

Willem Hegeman

Op 22 januari 1941 hield de Vereniging tot bevordering der bijenteelt afd. Lichtenvoorde haar voorlopig laatste vergadering. Door verordening van de bezetter werd het verboden om te vergaderen en bijeenkomsten te organiseren. In café Van Lochem werd door de nieuwe voorzitter J.B. Olijslager de vergadering geopend. Wederom hadden zich enkele nieuwe leden aangemeld. De secretaris en de penningmeester lazen hun verslagen voor en die werden goedgekeurd. Aftredende bestuursleden waren de heren Ten Holder en Van Lochem die beide werden herkozen. Het lidmaatschap voor nieuwe leden werd vastgesteld op fl 1,-. Tot slot werden de heren Olijslager en Hegeman gekozen de algemene landelijke bijeenkomst van de VBBN bij te wonen.

Meteen na de oorlog werd in mei 1945 al op landelijk niveau de eerste vergadering gehouden die tot doel had om te komen tot een algemene bijenvereniging. Deze besprekingen liepen in juni 1946 op niets uit. Dus begonnen de zes landelijke bijenverenigingen weer voor zichzelf. De VBBN bleef echter de grootste. In december 1946 had ze 24.000 leden. Op 1 januari 1948 werd de Imkersbond van de Aartsdiocesane Boeren en Tuinders Bond (ABTB) in Arnhem opgericht. De ABTB verenigde een groot deel van de rooms-katholieke imkers die woonden ten noorden van de grote rivieren. Maar, hoe verging het de twee verenigingen in Lichtenvoorde? Ook zij pakten net als de landelijke bonden onafhankelijk van elkaar de draad weer op.

¹De R.K. Vereniging van Bijenhouders had een geheel andere start na de oorlog. Derededs in 1917 opgerichte Aartsdiocesane Boeren en Tuinders Bond (kortweg ABTB genoemd), die ook een eigen afdeling had binnen Lichtenvoorde, was op het idee gekomen binnen haar organisatie een Imkerbond op te richten. In maart 1947 werden de eerste contacten gelegd met de R.K. Vereniging van Bijenhouders om over te stappen naar de Imkersbond van de ABTB.

Links hoofdbestuurslid G.J.A. Meijer van de Ned. Bijenvereniging en J.A. van Lochem van de afdeling Lichtenvoorde

¹ Bron Delpher online krantenarchief

1. J.A. Donderwinkel, 2. pater Hilbertus Saes, 3. Th.J. Geerdinck en 4. B.J. Hulshof van de imkervereniging van de ABTB 1948. Fotocollectie Oudheidkunde vereniging Lichtenvoorde

Voorzitter J.A. Donderwinkel werd zelfs gevraagd in het hoofdbestuur plaats te nemen waar hij ook mee akkoord ging. Dus werd op 1 januari 1948 de Imkersbond ABTB afd. Lichtenvoorde opgericht met als voorzitter J.A. Donderwinkel, secretaris Th.J. Geerdinck en penningmeester B.J. Hulshof. Als geestelijk adviseur werd pater Hilbertus Saes (1944 tot 1953) aangesteld.

Anno 2019 bestaat er nog slechts één bijenvereniging in Lichtenvoorde. De landelijke imkervereniging ABTB is in 2018 overgegaan tot de overkoepelende organisatie Imker Nederland. Vanaf dat moment is ook de afdeling Lichtenvoorde zo gaan heten. In 2010 kreeg zij in het Wentholtpark haar eigen bijenstal, waarmee de vereniging een eigen gezicht kreeg. Met hulp van de leerlingen van het Marianum afdeling bouw werd de Beezenmaat opgebouwd uit de overblijfselen van het oude nachtverblijf van het hertenkamp. De vereniging kon nu educatie en voorlichtingen

verzorgen vanuit de Beezenmaat. Regelmatig werden scholen uitgenodigd om een kijkje te nemen in de bijenstal om het leven van de bij te bestuderen. In 2014 werd er samen met NL-Doet van het Prins Bernhard Cultuurfonds een prairietuin aangelegd. Deze tuin werd zo ingericht dat er wel tot zes keer per jaar een totaal verschillende tuin ontstaat. De planten zijn afgestemd op de bijen. Met het oog op het 'Cool Nature project' werd er tijdens NL-doet in 2015 een Avatarbos van wilgen aangelegd en een vlinderwal. Er werd ook grondig onderhoud gepleegd aan de prairietuin. In samenwerking met de gemeente Oost Gelre werd in het najaar van 2015 een boomgaard en een haag van symphoricarpos aangeplant. Het bestuur, bestaande uit voorzitter Jos Lansink, secretaris Jos Schut, Henk ter Bogt, Gert Hartman en Frans Thomassen, timmert flink aan de weg. Dit alles leidt tot een mooi resultaat waar alle 50 leden trots op mogen zijn.

Beltkorenmolen Hermien te Harreveld 200 jaar

Door Frits van Lochem

Op 18 mei van dit jaar was de beltkorenmolen Hermien 200 jaar oud blijkens de eerste steen die naast de deur in de muur op de molenbelt is gemetseld. Deze is van Baumbergerzandsteen en dermate verweerd dat de tekst zelf niet meer te lezen valt, maar op een oude foto van de steen staat de tekst: 'Johannes Josefus von Raesfeld, Heer van Harreveld, heeft deze molen gestigt, Ao C - 1819 den 18 Mei'.

Dit jubileum is groots gevierd met een openluchtspel bij de molen door de Harreveldse toneelvereniging Hervelo over de voorgeschiedenis met onder andere freule Judith van Dorth, die in 1799 als enige in de toenmalige Bataafse republiek wegens opruiing ter dood is veroordeeld en in Winterswijk werd geëxecuteerd. Door een openbare verkoop in 1801 op het Richtershuis 't Hof is haar havezate en bijbehorend landgoed in eigendom overgegaan naar Johannes Josefus von Raesfeld en die heeft in 1819 deze beltkorenmolen laten bouwen. Het prachtig gespeelde stuk in drie bedrijven, geschreven door Ine van Lith en geregisseerd door Marja Fuchs, doorliep verder

de hele historie van de molen en werd drie avonden opgevoerd. De kledij van de spelers paste telkens bij de verschillende periodes. Het decor was prachtig. We zagen o.a. het café 'de Reizende man', dat vroeger op de plaats van de huidige Lichtenvoordse Markt heeft gestaan en de boerderij 'de Stroet' uit Harreveld, die is overgebracht naar het Openluchtmuseum in Arnhem. Verder was er een decorstuk dat de havezate voorstelde. In het najaar was dat nog gebruikt tijdens het grote hippische evenement bij 'De Radstake'.

Op vrijdag 17 mei jl. vereerde de beschermvrouwe van De Hollandsche Molen, Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix, met haar gevolg de molen met een feestelijk bezoek. Alle vrijwilligers en donateurs van de Stichting tot Instandhouding van de Beltkorenmolen Hermien, waren hierbij uitgenodigd. Aan het zeer geslaagde jubileum is een jarenlange noeste inzet van bestuur en vrijwilligers voorafgegaan voor het project 'Twee eeuwen in weer en wind'.

*Sophie Domhof mocht Prinses Beatrix bloemen aanbieden
Foto Domhof*

De oude molen vergt voortdurend aandacht en onderhoud, In periodiek nr. 58 van april 2009 schreef ik over de restauratie van de invaart van de molen, die toen net was gestart en op 11 september 2010, open Monumentendag werd onder een stralende zon de afronding van deze restauratie gevierd met het thema 'Van zaad tot brood', waarbij allerlei oude werktuigen van weleer waren tentoongesteld. Er werd ook gedorst, gemalen en brood gebakken, Kortom, een prachtige happening, waarvan in periodiek nr. 61 van november 2010 door mij verslag werd gedaan.

Toen werd ook afscheid genomen van molenaar Joop Reesink, die dertien jaar vrijwillig molenaar is geweest. Frans Wopereis, die hem al veel assisteerde en die in 2008 zijn molenaarsdiploma behaalde, volgde hem op. Na zo'n restauratie is het slechts een paar jaar wat rustiger, want dan vragen weer andere ontwikkelingen de aandacht. Inmiddels zijn er ook enkele bestuurlijke mutaties geweest. Begin 2013 nam Gerrit Bosman afscheid na

maar liefst 12 jaar een dubbelfunctie te hebben vervuld als secretaris en penningmeester. Als secretaris volgt Willy Severt hem op en als penningmeester Maria van Uem-de Mooy.

In 2013 behaalt ook Jos Betting zijn molenaarsdiploma, zodat er dan nog een gediplomeerde vrijwillig molenaar bij gekomen is naast Frans Wopereis en Hans Kievith. Daarnaast zijn als vrijwillig molenaarshulpen actief Huub Wolterink, Bennie Hoenderboom, Herman Rietberg, Willy Severt en Raymond Hilbers.

Spoedig was er weer werk aan de winkel, want de schaliënbedekking van molenromp en kap, die bij de restauratie in 1967 is aangebracht vertoont na bijna 50 jaar slechte plekken en is nodig aan vervanging toe. Het project 'Twee eeuwen in weer in wind' is begonnen met als doelstelling de molen vóór het jubileumjaar 2019 van nieuwe schaliën te voorzien.

*De oude schaliënbedekking, deels gescheurd/gebarsten of stukken afgebroken en kromgetrokken. Vernieuwing is noodzakelijk.
Fotocollectie Frits van Lochem*

Allereerst is het project aangemeld bij het Rabobank Coöperatiefonds, dat toen nog de belangrijkste prijzen beschikbaar stelde voor 5 genomineerde projecten. Het project werd aanvankelijk een van twee reserveplaatsen toegekend, maar bij de digitale stemronde haalde het project zoveel stemmen, dat het één van de 5 genomineerden werd. Bij de eindstemming op 4-11-2013 bij Erve Kots werden de meeste stemmen behaald en was de hoofdprijs van 8 mille voor onze Stichting. Een mooie start voor de restauratie, zodat we goed eikenhout konden kopen voor ca. 20.000 schaliën. In 2014 zijn er ook andere fondsen benaderd o.a. de 'Stichting de Hollandsche Molen', die jaarlijks een flink bedrag krijgt van de Nationale Bankgiroloterij om de restauraties van molens te ondersteunen. Deze Stichting nomineert elk jaar 4 of 5 molens, waarop

digitaal gestemd kan worden. De molen met de meeste stemmen ontvangt de hoofdprijs, toen een halve ton, de andere krijgen een bedrag net zo groot als het aantal behaalde stemmen. De hele maand september kon gestemd worden. Daarvoor werd een wervingscampagne gestart. Oud-inwoner van Lichtenvoorde, de bekende bariton Ernst Daniël Smid, werd op 1 september 2014 uitgenodigd om de eerste stem uit te brengen. Het Marianum en de bouwopleiding 'Bouwmensen Gelderland Oost' uit Doetinchem werkten ook mee om het stemmen te promoten evenals de eigen digitale contacten. Er werd intensief gefolderd op weekmarkten en andere evenementen. Ook is met een groot billboard op een wagen dat jaar meegedaan aan de promotiekaravaan die aan het bloemencorso in Lichtenvoorde voorafgaat.

*Ernst Daniël Smid brengt met Hermien op 1 sept.2014 de eerste stem uit
Foto Theo Withag*

De uitslag werd begin oktober bekendgemaakt in Hoonhorst nabij Zwolle, de plaats van de winnaar van het voorgaande jaar. Spannend werd het, want het begon met de 5e prijs, vervolgens de 4e en de 3e prijs. en toen ... jammer net niet de hoofdprijs, want die ging met een relatief klein verschil aan stemmen naar Leidschendam, maar het verschil in prijs was wel heel groot : € 50.000,- of € 7.131,-. We kregen 1 euro per stem. Nou ja, je kunt niet altijd winnen, dus niet lang getreurd en maar blij zijn met wat je hebt.

In 2015 heeft de Stichting de Hollandsche Molen nog extra middelen ontvangen van de Nationale Bankgiroloterij en kon zij nog een extra bedrag beschikbaar stellen voor deze restauratie. Ook de gemeente Oost Gelre verstrekte een subsidie voor de restauratie en de Provincie deed er ook nog iets bij.

Toch nog de verlossende cheque, v.l.n.r. Willy Severt, Leo Endedijk van de Hollandsche Molen, Frits van Lochem

Bij elkaar is het verantwoord om de restauratie door te zetten. Daarbij moeten ook diverse andere onderdelen worden vervangen, zoals de lange spruit, dat is de lange horizontale balk die aan de kant van de wieken door de molenkap steekt, en de 'baard', dat is het schild onder de wiekenas, waar de naam op staat. Inmiddels zijn de gekochte eikenstammen in de Stoomhoutzagerij Nahuis in Groenlo gezaagd tot grote verwerkbare delen. Zo werkt het ene rijksmonument voor het andere! In de herfst en de winter 2015/2016 werden hieruit

ruim 20.000 schaliën gezaagd door onze vrijwilligers die daar alle weken een volledige dag aan hebben besteed. Voor het zagen kon gebruik gemaakt worden van de werkplaats en machines van bouwopleiding 'Bouwmensen Gelderland Oost' in Doetinchem, waarbij enkele mensen die daar in opleiding waren, ook enkele dagen hebben meegewerkt.

*De stammen worden bij de Stoomhoutzagerij in Groenlo gezaagd tot werkbare delen.
Fotocollectie Frits van Lochem*

*In Doetinchem worden de schaliën uitgezaagd.
Fotocollectie Frits van Lochem*

Deze schaliën zijn eikenhouten plankjes van 7,5 cm. breed en 44,5 cm lang. Ze worden net als leien over elkaar gelegd. De overlap is bijna $\frac{2}{3}$ deel. De onderkant van zo'n schalie is ca. 10 mm. dik en de bovenkant ca. 3 mm. Er gaan er zo'n 18.000 op de romp en de kap. Er zijn er zo'n 20.000 gezaagd en verduurzaamd, zodat er nog een paar duizend in reserve zijn voor eventuele vervanging.

Op 8 februari 2016 overleed Hermien Wolterink-Domhof na langdurige ziekte op 92-jarige leeftijd. Zij was de drijvende kracht achter de restauratie van 1967. Op voorstel van burgemeester Waals destijds, werd de molen naar haar vernoemd. Het echtpaar Wolterink had geen kinderen en haar man Joop was al in 1974 overleden. Hermien was zeer begaan met de molen. Die was als het ware haar kind. Toen in 1982 bij een asbreuk het hele wiekenkruis omlaag stortte, heeft ze alles in het werk gesteld om tot een snel herstel te komen en mede door hulp van de 'Stichting Vrienden van de Gelderse molen' draaide de molen een goed jaar later al weer. In 1993 werd Hermien Koninklijk onderscheiden voor haar inzet voor behoud van de molen. Na haar overlijden kwam de molen in bezit van de Stichting tot instandhouding van de beltkorenmolens Hermien, die al in 1994 was opgericht voor het beheer en onderhoud van de molen.

*Voorjaar 2016 De molen in de steigers
Foto Theo Withag*

In het voorjaar van 2016 heeft Molenmakersbedrijf Groot Wesseldijk uit Lochem de oude schaliën verwijderd en de nieuwe aangebracht. Zoals eerder vermeld is ook de lange spruit vernieuwd en werd een nieuwe baard aangebracht. Gebruikmakend van de aanwezige hoogwerker heeft de schilder G. Karnebeek (ook vrijwilligerswerk) alle buitenschilderwerk uitgevoerd. Verder zijn ook diverse ramen vernieuwd in de dakkapellen op de romp. In de zomer van 2016 was het werk grotendeels klaar met uitzondering van enkele ramen. Zoals verwacht werden de schaliën geleidelijk lichter van kleur door zon en regen en daarom werd gewacht met de afdeklaag tot medio 2018 en toen werd een

donkere afdeklaag aangebracht. De molen was klaar om het 200-jarig jubileumjaar fraai en in goede conditie in te gaan. De molen was en is steeds maalvaardig (met uitzondering van de korte periode dat die in de steigers stond) maar draait geen reguliere productie. Als de wieken draaien kan de molen bezocht worden en dat gebeurt toch wel regelmatig. Het binnenwerk is nog grotendeels origineel.

In 2017 heeft Herman Rietberg het bestuur van de Stichting verlaten na 12 jaar, maar hij blijft gelukkig als vrijwilliger actief voor de molen. Gert Domhof heeft ook het vroegere molenaarshuis verkocht en ook hij werd in 2017 uitgezwaaid als vrijwilliger. Christa Heystek is in 2018 toegetreden als bestuurslid.

*Zomer 2016 Hermien staat er weer mooi bij
Foto Theo Withag*

Al lange tijd waren er besprekingen met toneelvereniging Hervelo die jaren eerder ervaringen heeft opgedaan met een zeer geslaagd openluchtspel. En zo kreeg het plan gestalte om ter gelegenheid van het jubileum bij de molen een openluchtspel op te voeren. Dat is zeer geslaagd en drie avonden lang hebben vele bezoekers daarvan met volle teugen kunnen genieten bij mooi, maar voor mei erg fris weer. In de winterjas was het goed vol te houden.

Toen volgde een week later het bezoek van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix op vrijdag 17 mei jl. waar we ook fijne herinneringen aan hebben. Daar zijn natuurlijk ook voorbereidingen aan voorafgegaan en het is natuurlijk fantastisch dat ze op de uitnodiging

is ingegaan om naar Harreveld te komen. Bij een bezoek van een lid van het Koningshuis komt ook de Commissaris van de Koning in Gelderland John Berends en uiteraard onze burgemeester, maar ook de wethouders en enkele functionarissen waren present en natuurlijk waren al onze vrijwilligers en donateurs uitgenodigd en overige relaties die betrokken waren bij de restauratie.

Na de officiële ontvangst in de feesttent onder regie van Koen Wolters en toespraken door ondergetekende, Maria van Uem-de Mooy en burgemeester Annette Bronsvort werd een toast uitgebracht met een originele molenborrel en zong een gelegenheidskoor onder leiding van Fons Krabben het Harreveldse volkslied. Daarna bezochten de prinses en haar gevolg het molenterrein en uiteraard de molen zelf

*Prinses Beatrix spontaan met jeugdige spelers van toneelvereniging Hervelo op de foto
Foto Theo Withag*

en prinses Beatrix tekende daar het nieuwe gastenboek. In opgewekte stemming en heel gemoedelijk heeft ze met bestuursleden en vrijwilligers gesproken, maar ook met afgevaardigden van De Kunstenmakers die een aantal keren kerstmarkten organiseerden in en om de molen en ook met leden van toneelvereniging Hervelo, die voor haar nog een fragment uit het openluchtspel opvoerden .

Na de uitgebreide rondgang werd afscheid van haar en haar gevolg genomen en werd ze hartelijk bedankt voor het bezoek en uitgezwaaid. Kortom, een heel hartelijk bezoek, waar we met veel genoegen op terugzien. Inmiddels is alles weer 'gewoon'. Er wordt alleen nog gewerkt om een nieuwe omheining van het molenterrein te realiseren.

De Stichting tot Instandhouding van de Beltkorenmolen Hermien blijft haar uiterste

best doen met haar vrijwilligers om de fraaie beltkorenmolen in goede staat te behouden. Daarbij zijn uiteraard ook donateurs nodig, want het gaat niet vanzelf en lang niet alle kosten worden gesubsidieerd.

De Stichting is een Culturele ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling) en donaties aan Culturele ANBI's hebben nog een hoger belastingaftrekpercentage dan gewone ANBI's. U bent van harte welkom en geheel vrij in wat u jaarlijks geeft en u wordt jaarlijks via een verslag op de hoogte gehouden van de actualiteiten en activiteiten in en om de molen. Wie durft, meldt zich aan bij Frits van Lochem, voorzitter van de Stichting tot instandhouding van de beltkorenmolen Hermien, en schrijver van dit artikel (fritsvanlochem@hetnet.nl)

Van harte aanbevolen !

Bestuur en molenaars met de hoge gast op de foto. Vlnr. Frans Wopereis, Hans Kievith, Herman Groot Wesseldijk, Jos Betting, HKH Prinses Beatrix, Koen Wolters, Maria van Uem-de Mooy, Willy Severt, Frits van Lochem en Christa Heijstek. Foto Theo Withag

Het 'glas-in-betonraam' van Marius van Beek in de voormalige LTS Dr. Ariëns

Door Henk Hanselman

Inleiding

Tijdens de wederopbouwperiode (1940-1965) verrezen tal van nieuwe woonwijken als paddestoelen uit de grond. Moderne bouwtechnieken, soms experimentele, deden hun intrede. Subsidies van de overheid zorgden voor opdrachten. Aandacht was er voor monumentale kunst aan overheidsgebouwen, scholen en kerken. Er is dus ook veel door kunstenaars geëxperimenteerd met nieuwe vormen en technieken. In de naoorlogse architectuur was glas-in-beton zo'n nieuwe techniek waarbij stukken gekleurd glas in het beton van ramen of gevelelementen werd gegoten. Door de gekleurde lichtinval ontstond gelijkenis met het bekende glas-in-loodkerkraam. Deze techniek met beton werd in Frankrijk veel toegepast door Le Corbusier en is in 1949 in Nederland geïntroduceerd door Daan Wildschut. Een tiental kunstenaars heeft in de jaren daarna prachtige glaswanden ontworpen met zowel figuratieve als non-figuratieve kunst. Na 1965 is het glas-in-beton vrijwel niet meer toegepast.

Glas-in-beton¹

De techniek van het maken bestaat uit het op de juiste plaats leggen van op maat gesneden stukken glas in een bekisting, waarna de open ruimte tussen het glas wordt gevuld met beton. Een van de typische eigenschappen van glas-in-beton is de dikte van het gebruikte glas. Het dikke glas maakt het minder doorzichtig waardoor het resultaat meer oogt als een transparante wand dan als raam. Het voordeel is dat de ontwerper zich niet zoveel hoeft aan te trekken van wat er buiten te zien is, omdat dat minder zichtbaar is. De bewerkingen van het dikke glas (zagen, kappen, facetteren) geven in vergelijking met glas in lood een bijzondere diepte en intensiteit aan de kleuren. De facetten maken het glasoppervlak levendiger: ze breken het licht en geven het glas een sterkere schittering. Ook de grillige breukranden van de gekapte stukken glas, die je ziet als je in het dikke glas kijkt, weerkaatsen het licht of vormen schaduwen en geven het reliëf.

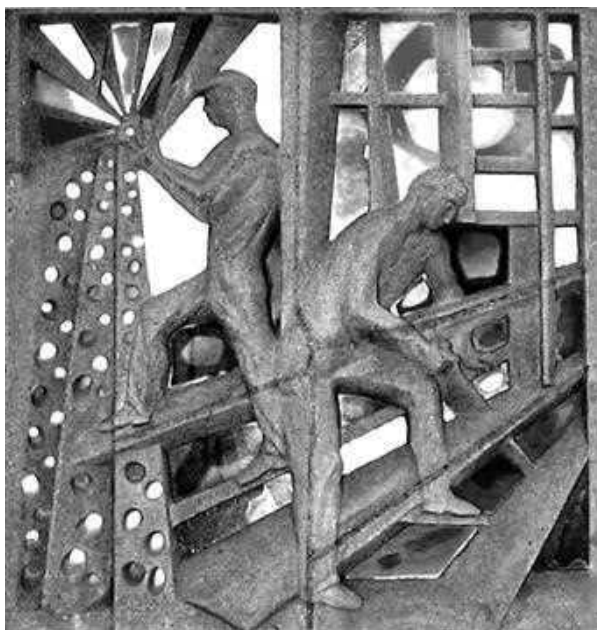

Foto: Henk Hanselman, 2008

Het glas-in-betonraam van Marius van Beek

In 1955 kreeg de Nijmeegse architect Charles H.B. Estourgie opdracht de technische school aan de Rode van Heeckerenstraat in Lichtenvoorde te bouwen. De school werd gebouwd in de zogenaamde shake-hands stijl en kwam in 1958 gereed. Het is een bouwstijl waarbij de traditionele baksteen wordt gecombineerd met nieuwere materialen als staal en beton. Volgens rijksregeling werd één procent van de bouwsom gereserveerd voor kunstzinnige aankleding van het gebouw.

Aan de kunstenaar Marius van Beek uit Oosterbeek werd opdracht gegeven een ontwerp voor een kunstwerk in de zuidwand van de centrale hal te maken. Hij ontwierp het glas-in-betonplastic met de voorstelling van

een lasser en een timmerman tegen een zonnige achtergrond van gekleurd glas, bijna vier meter hoog. Bij de lasser valt een gekleurde vonkenregen naar beneden. De keuze van het onderwerp zal te maken hebben gehad met het beperkte aantal opleidingen van de school namelijk die voor metaal- en houtbewerken. De zon in het raam duidt op de verwachte zonnige toekomst van de vaklieden. Invallend licht van buiten is uiteraard essentieel voor de kracht van de uitbeelding. Het relatief zwaar uitgevoerde betonplastic is kenmerkend voor de kunstenaar.

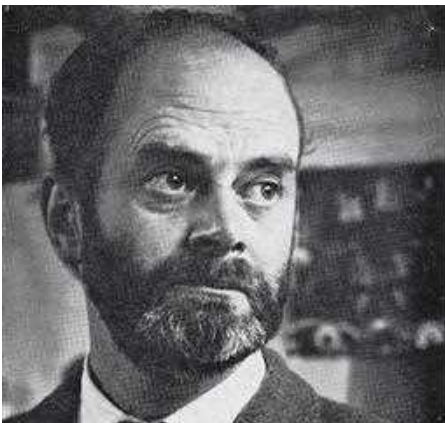
Voor zover bekend is dit raam het enige werk dat Marius van Beek in glas-en-beton heeft gemaakt, mogelijk was het een experiment.

*Invallend zonlicht is essentieel.
Foto: Henk Hanselman, 2009*

*1958. Een deel van het betonreliëf wordt omhoog getakeld. Moderne mobiele kranen voor zwaar hijswerk waren er nog niet. De man met baard is Marius van Beek.
Fotocollectie: Henk Hanselman*

*Marius van Beek
Foto uit de tentoonstellingscatalogus Waag 1967*

Marius van Beek (Utrecht 1921-Nijmegen 2003)

Marius van Beek werd op 9 januari 1921 in Utrecht geboren waar hij na de lagere school de MULO volgde en daarna een tijdlang de Handelsschool. Toen zijn vader kwam te overlijden moest hij al jong de kost voor het gezin met acht kinderen verdienen. Marius verliet de Handelsschool en ging aan de slag als handelsreiziger voor de slachterij en vleeswarenfabriek Zwanenberg in Oss. De familie Van Beek verhuisde toen naar Nijmegen.

In 1942 sloot hij zich aan bij het verzet en was in 1943 betrokken bij de moordaanslag op de Duitse generaal Seyffardt in Den Haag. Hij werd door het Polizei Standesgericht bij verstek ter dood veroordeeld, maar wist uit handen van de bezetter te blijven.

Na de bevrijding in 1945 werd hij redacteur van het katholieke dagblad De Tijd. Daarnaast volgde hij beeldhouwlessen aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam. In de jaren vijftig maakte hij verschillende rondreizen door Europa.

In 1953 was het honderd jaar geleden dat de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland werd hersteld. Bij gelegenheid van de feestelijke herdenking maakte hij het grote 'Kromstafkruis'. Het kruis werd later in stukken gezaagd. Beelden met een Bijbelse of mythologische voorstelling zijn een geliefd thema. De engel als figuur of symbool zijn de inspiratie voor bijvoorbeeld Tobias en de Engel in Arnhem (1962), de Nikè (1982) bij de Raad van State in Den Haag en de Vredesengel

(2002) in Park Bato's wijk Oosterbeek.

Het verzet is een terugkerend thema in zijn werk. In 1954 maakte hij het bekende Jan van Hoof monument bij de Waalbrug in Nijmegen en in 1995 het Vrijheidsbeeld 'Geboeide handen' in Doetinchem. Zijn beeldhouwwerk is een tijd lang ook bepaald door het werken in steengroeven. Dit leidde bijvoorbeeld tot de abstracte beelden: 'Poort van de zon' (1980) Arnhem en 'Samenspanning van elementen' (1990) in Zutphen. Ruim zestig sculpturen van zijn hand staan in meer dan dertig steden in Nederland.

Hij woonde vanaf 1959 in Oosterbeek en was vanaf 1967 docent beeldhouwen aan de Academie voor Kunst en Vormgeving te Den Bosch en aan de School voor de Journalistiek in Utrecht, waar hij kunstkritiek onderwees.

Voor zijn dood (27-9-2003), richtte hij de stichting Marius van Beek op die zijn nalatenschap van atelier en collectie ontwerpen en beelden beheert.

Zo'n 90 beelden en reliëfs van zijn hand bevinden zich in de openbare ruimte in bijna alle Nederlandse provincies.

***“Als ik engel was
Zou ik er plezier in hebben
de dingen duivelachtig te doen***

***nu ik besef duivels te zijn
is het aardig
om als engel te verschijnen”***

Marius van Beek

Tobias en de Engel, 1962, brons, Arnhem, staat bij het Thomas a Kempiscollege. Het beeld is zijn weergave van het Bijbelse verhaal over Tobias die in zijn opdracht geholpen wordt door de engel Gabriël. Foto Almi Hanselman 2019

Het Jan van Hoofmonument, 1954, brons, Nijmegen, stond bij de Waalbrug en is verplaatst naar het Trajanusplein. Het is een monument voor het verzet. Foto: René & Peter van der Krogt, <https://standbeelden.vanderkrogt.net>

Geboeide handen, 1995, brons, Doetinchem, Tennantplantsoen. Twee grote, geboeide handen, op een lage kegelvormige sokkel met daarin de woorden: 1940-45 LAAT DE VRIJHEID NIET STERVEN. Dit vrijheidsmonument herinnert aan de bevrijding van Doetinchem op 1 en 2 april 1945. Foto: René & Peter van der Krogt, <https://standbeelden.vanderkrogt.net>

Poort van de Zon, 1980, graniet, Arnhem, park Immerloo. Het verbeeldt het kosmische gebeuren dat het levensritme bepaalt: op 21 juni en 21 september kun je de zon door de poort zien opgaan. Foto Michiel Verbeek

Samenspanning van elementen, 1990, graniet en dolomiet, Zutphen, Overwelving. De twee pilonen van groene dolomietsteen met daartussen drie op elkaar gestapelde zwart glanzende granieten kubussen, symboliseren de samenspanning van elementen; harmonie en evenwicht tussen de oude stad en de moderne uitbreiding. Foto: Richard Broekhuijzen

¹Liesbet Boon, *Glas in Beton in Nederland*

Overige bronnen

1 Tentoonstellingscatalogus Marius van Beek, Waag 1967, Nijmegen.

2 Glas in beton, afstudeerscriptie van Liesbeth Boon, Tilburg, 2017.

(Interessant en gedegen boekwerk)

3 Site: <http://www.mariusvanbeek.nl/marius-van-beek/biografie/>

4 Site: https://nl.wikipedia.org/wiki/Marius_van_Beek

5 Sculpturen van Marius van Beek, Wikipedia Commons.

6 Gemeentelijke site Doetinchem en Zutphen

7 Wikimedia Commons Use, foto's Richard Broekhuijzen, Michielverbeek.

Opening museum Oud-Saksische boerderij 'Erve Kots' te Lievelede bij Lichtenvoorde

door Theo Withag

In de Graafschapbode van maandag 11 mei 1936 verscheen een lovend verslag met bovenvermelde titel. Het is een lang verhaal, daarom vatten wij de tekst samen en citeren wij (cursief) relevante stukken. Twee bijpassende foto's hebben we toegevoegd.

Lievelede, Eimersweg 4, museumboerderij Klein Avink-Erve Kots ca. 1945

“Zaterdagmiddag heeft in tegenwoordigheid van vele belangstellenden de opening plaatsgehad van het folkloristisch museum ‘Het erve Kots’ te Lievelede. Onder de aanwezigen merkten wij op den burgemeester van Lichtenvoorde, eenige raadsleden, besturen van plaatselijke vereenigingen, bestuursleden van de Oudheidkundige Vereeniging ‘De Graafschap’, verschillende notabelen uit Lichtenvoorde, Groenlo en Aalten en vele anderen.

Te ruim drie uur marcheerde het Lieveelder Fanfarecorps, voorafgegaan door een vijftal boeren van middelbaren leeftijd in

ouderwetsche kleederdracht het terrein op. De eigenaar-directeur, de heer B.A. Weenink-Kots heette allen hartelijk welkom, vertelde een en ander over den historischen bodem, waarop men hier stond en de door Dr. Holwerda verrichte opgravingen en sprak de hoop uit, dat allen een goeden indruk zouden mogen medenemen, waarop hij den burgemeester verzocht, het museum te willen openen.

De burgemeester, het woord nemende, zeide gaarne aan dit verzoek te willen voldoen. Men had hem wel eens gezegd: ‘Wat is die Weenink toch een fantast’, maar nu hij alles nauwkeurig heeft gevolgd en bekeken, kan hij dit toch niet

beamen en meent te moeten zeggen: 'Weenink is een oudheidkundige.' Spr. zegt hem hartelijk dank voor hetgeen hier is verzameld en hij doet dit tevens als vertegenwoordiger van de Oudheidkundige Vereeniging 'De Graafschap'. Als herinnering aan dezen dag bood spr. een mooie foto in lijst in bruikleen voor het museum aan. De foto draagt het onderschrift; 'Het houtskoolbedrijf in Lichtenvoorde in 1912'. Namens de heer Sterenborg overhandigde hij een oud scheermes.

De burgemeester herinnerde verder aan de stormramp van 1 Juni 1927, waarbij ook Lieveelde geteisterd werd. Toen spr. het bericht kreeg, bevond hij zich in Zieuwent doch was in allerijl naar Lieveelde gekomen, waar Weenink hem tegemoet was gekomen met de woorden: 'Borgemeister, d'r mot Hoogheid kommen, Hoogheid mot d'r kommen!'. En er was 'Hoogheid' gekomen, want reeds spoedig had nu wijlen Prins Hendrik blijk van belangstelling gegeven en kort daarop had ook koningin Wilhelmina het terrein bezocht. De overblijfselen van de verwoesting zijn thans nog te zien. Spreker brengt hulde voor alles wat in korten tijd in dit huis is tot stand gebracht en hij spreekt de hoop uit, dat bij de viering van het eerste lustrum, de heer Weenink dan met groote voldoening op dezen dag mag terugzien. (Applaus).

Nadat de heer Weenink een woord van dank had gesproken, verzocht hij aan het hoofd der gemeente de vlag te willen hijschen. Onder de plechtige tonen van het Wilhelmus werd nu de, aan een 14 meter lange mast bevestigde Nederlandsche driekleur naar boven getrokken."

Dan volgt er een beschrijving van het museum en een rondgang met de gasten over het museumterrein. Er wordt thee geserveerd op de deel, geschenken aangeboden en daar voeren nog enkele sprekers het woord, die allen uiteraard de heer Weenink complimenteren. De eerste spreker is de heer Both, een oud-hoofd van een school in Ruurlo. Hij zegt o.a.: "U eert den ouderdom, het verleden, wij eeren u voor uw initiatief. Lichtenvoorde biedt veel op oudheidkundig gebied, zooals de ruïne der

Vragender kapel, de Besselinkschans, en zoo veel andere dingen, en dat u hier in Lieveelde (d.i. in deze 'leege velden') deze boerderij hebt in stand gehouden, daarvoor zeggen wij u dank."

De heer Veldman, voorzitter van 'Lichtenvoorde Vooruit' zag het vreemdelingenverkeer in de gemeente toenemen en hoopte dat dit de bloei van de gemeente en van Lieveelde zou helpen bevorderen. Vervolgens zei de heer G. Langer namens de regenten van de 'Meester Heuvelstichting' o.m. het volgende: "... het tot stand gebrachte, dat zo zeer in de geest van wijlen meester Heuvel is. Er is wel geen streek in ons land aan te wijzen, waar in de laatste jaren in ruimer mate het oud-Saksische volksleven in beeld is gebracht, dan in onze oude Graafschap. Verschillende musea en verzamelingen zijn hier tot stand gekomen, waardoor wel eens de vrees voor concurrentie is geuit. Dit zou voor onze folklore als zoodanig funest zijn, doch spr. is daar niet bang voor, mits men elkaar onderling waardeert en verstaat, geen naijver toont, elkaar geen vliegen afvangt, door voorwerpen te verzamelen, die elders beter op hun plaats zouden zijn."

Ook de heer Jos Driessen uit Aalten sprak als 'buurman'. Het moest hem van het hart dat "... hij in dit museum enkele zaken had ontdekt, die te modern waren; men moet zich aan de historisch geworden voorwerpen houden.."

Daarna sprak de burgemeester nogmaals. Hij herinnerde zich de tijd dat het 'Losse huus' uit Lichtenvoorde naar het openluchtmuseum ging. Hij was trots dat er in de gemeente nu ook iets dergelijks was. Toen sprak namens de 'rijwielpadenvereniging' het raadslid, de heer Van Westerhuis. Hij hoopte dat de weg naar Erve Kots zou worden verbeterd. De heer Jos Banning sprak namens het Grols museum en hoopte op goede samenwerking.

Tot slot bedankte de heer Weenink alle sprekers en de Lieveelder fanfare.

Het artikel roept de lezer "die belang stelt in het leven en werken van onze Saksische voorouders" op om eens naar het museum te gaan. Ook wordt het vijftal in traditionele kledij gestoken 'boeren' geprezen: "Wat waren ze

mooi in hun ouderwetschen kleedij, die donkere 'veenkiel' met de kleurrijke roode halsdoek en de hoge zijden pet, 'de kerkenkipse' en allen voorzien van stok en pijp. Zelden hebben wij in Gelderland zulke prachtige typen gezien. Lichtenvoorde, bewaart dat! Ook de humor ontbrak hun niet. Een der aanwezigen, die aan het adres van een hunner de opmerking

maakte, dat hij zich niet geschoren had, kreeg tot bescheid: 'dat mot ok neet, dat doew alleene 's Zundagsmargens.'

De journalist eindigt met een citaat van een gedicht van H.W.J. Sterenborg.

Lievelde, ca. 1937, Eimersweg 4: Bernard Weenink showt voor zijn museum Erve Kots de door hem gevlochten manden. Bernard was de leermeester van Willem Hegeman uit Vragender, die later met zijn mandenvlechtwerk zelfs in Duitsland bekendheid verwierf.

Van Klein Avink tot Erve Kots

Door Theo Withag

In de Achterhoek en ook vlak over de grens met Duitsland zullen er maar weinig mensen zijn die niet van het bestaan van het museum Erve Kots aan de Eimersweg 4 in Lieveelde op de hoogte zijn. Dat museum is ontstaan doordat er in 1935 op het terrein van Erve Kots archeologische vondsten zijn gedaan. Het kreeg in 1936 de officiële erkenning als oudheidkundig museum en is tot op heden een toeristische trekpleister.

Erve Kots 2015. Museumterrein. Links het Los Hoes (foto TW)

De vroegere eigenaar en oprichter van het museum was Bernardus Antonius Weenink, geboren op 11 april 1880 in Lieveelde. Waarom kreeg het museum niet de naam ‘Weenink’ maar ‘Erve Kots’? Om daar een antwoord op te krijgen moeten we een duik nemen in het verleden en wel in de periode van 1800 tot 1900.

Het reilen en zeilen in Lieveelde in die periode kan globaal als volgt worden geschetst. De bevolking van Lieveelde was voor bijna de volle honderd procent katholiek. De katholieken in het noorden van Lieveelde behoorden tot de parochie Groenlo en die in het zuidelijk deel tot de parochie Lichtenvoorde. De Lieveeldenaren

leefden in die periode van de landbouw.

Door de privatisering van woeste gronden in de Franse Tijd, 1795-1813 (en voortgezet onder koning Willem I, II en III) werd het voor boeren mogelijk tegen een geringe prijs een stuk woeste grond ter ontginning te kopen. Hierdoor was in Lieveelde het percentage pachtboeren gedaald van 80% naar 25% in 1812.

De Lieveeldse grond was in 1832 al grotendeels in cultuur gebracht. De hoger gelegen percelen werden gebruikt als landbouwgrond, voor de verbouw van rogge, boekweit, haver, tarwe, paardenbonen, aardappelen en vlas. De lager gelegen percelen waren geschikt voor weiland. Op de (nog) niet in cultuur gebrachte grond

stond 'hakhout' en hier en daar waren er ook nog enkele percelen heide, vooral in het westen, de 'Lievelder heide', die aansloot op de heidevelden in het Beltrumse Veld. In het oosten van Lievelede lag in en om de huidige Besselinkschans ook nog een heideveld. Dat werd op de topografische kaart van 1879 aangeduid met 'Lievelder Veld'.

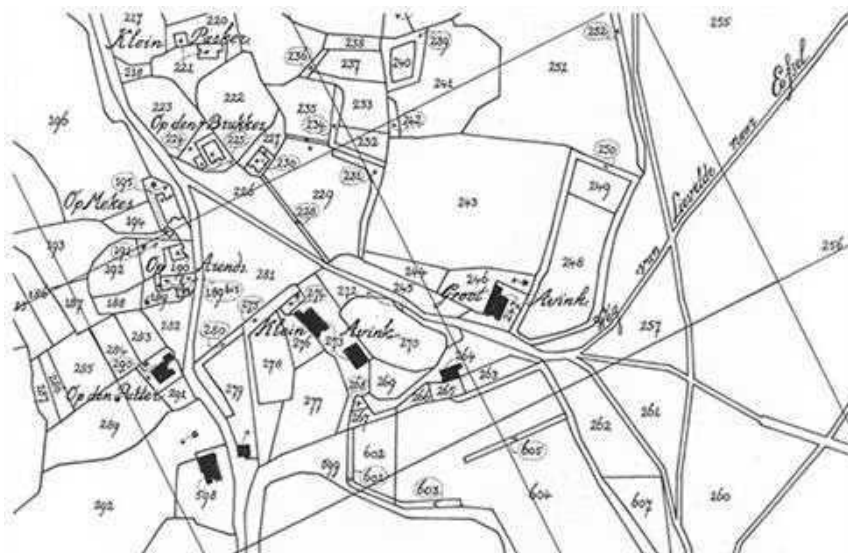
De Lievelede boerderijen stonden in groepjes, droebels genoemd, in een soort krans om de grote es. Droebelvorming was een gevolg van erfdeling. Vaak nam de oudste zoon de boerderij van zijn ouders over. De jongere broers die wilden boeren en trouwen, kregen een klein gedeelte van het erf en bouwden een huis in de onmiddellijke nabijheid. De nieuwe boerderij kreeg dezelfde naam als de ouderlijke hoeve, maar met de toevoeging 'Klein' of 'Nieuw'. Zo ontstonden ook de erfnamen: Groot Avink en Klein Avink.

Droebels waren besloten gemeenschapjes, die door de vele zandwegen slecht te bereiken waren. Vooral bij sneeuw in de winter kwamen ze geïsoleerd in het landschap te liggen.

Huwelijkspartners vonden elkaar vaak binnen de eigen gemeenschap of niet verder dan 10 kilometer in de omtrek daarvan. Nieuwe gezichten in de gemeenschap waren hoofdzakelijk dienstbodes en boerenknechten van verderop uit de (grens)streek. In het algemeen hadden de bewoners rond Erve Kots meer affiniteit met Groenlo en omgeving dan met Lichtenvoorde. Waarschijnlijk had dat ook te maken met het feit dat ze onder de parochie van Groenlo hoorden, terwijl ze wel in de gemeente Lichtenvoorde woonden.

Lievelede 21-2-2019, Avinkweg 1, de boerderij Groot Avink (foto TW)

Lievelede bewesten, uitsnede kadastrale Atlas Gelderland 1832.

Nr. 273 Klein Avink, woonhuis en schuur. Nr. 247 boerderij Groot Avink. Nr. 264 schuur Groot Avink. Nr. 290 huis en erf Jan Derk Hummelink (Den Pötter). Nr. 598 huis en erf Franciscus Brevink.

De familie Weenink in Lievelede (1800-1880)

Naspeuring naar de stamboom van familie Weenink leverde het volgende op:

Op 13-4-1798 trouwde Joannes Weenink (in de trouwakte genoemd Jan Lansink!) oud 21 jaren met Aleida Hilderinck. Joannes was de zoon van wijlen Jannes Lansink op Weenink. De boerderijnaam Weenink werd dus de nieuwe familienaam van Lansink.

Op 24 mei 1801 werd uit dat huwelijk zoon Antonij Weenink geboren. Omstreeks 1831 trouwde deze Antonij Weenink met Grada Raben, de in 1812 in Eibergen geboren dochter van het echtpaar Jan Berend Raben en Harmina Groot Avink. Uit het huwelijk (ca. 1831) van Antonij Weenink (hierna senior te noemen) met Grada Raben werd op 28 juli 1832 hun eerste zoon geboren. Die kreeg de naam van zijn vader, Antonij (hierna junior te noemen). Na hem werden nog twee zoons en een dochter geboren. Grada Raben kwam in 1843 te overlijden. Weduwnaar Antony Weenink (senior) hertrouwde ca. 1844 met Johanna Geertruida Raben (geb. 1814 te Eibergen), de zuster van zijn eerste vrouw. Uit dit huwelijk werden nog eens twee dochters en drie zoons geboren. Op 21 januari 1871 overleed ook zijn tweede vrouw en was hij weer weduwnaar met inwonende kinderen. Hij woonde op een pachtboerderij van Franciscus Brevink (nu de kaasboerderij van Peter Weenink, Eimersweg 3 in Lievelede).

Zijn inwonende zoon Antonij Weenink junior (geb. 28-7-1832) trouwde, tien maand na het overlijden van zijn stiefmoeder Geertruida Johanna Raben, op 14 november 1871 met Johanna Maria Kots, geboren 18 april 1847 in Rekken. Dit echtpaar ging inwonen bij Anthony Weenink senior. Bij weduwnaar Anthony Weenink senior woonden ook nog vijf kinderen van hem: Jan Hendrik (geb. 4-2-1840) en Maria Berendina (geb. 29-1-1843) uit zijn eerste huwelijk. Verder Grada Johanna (geb. 21-12-1845), Johanna Harmina (geb. 21-10-1848) en Johannes Hendrikus (geb. 8-11-1856) uit zijn tweede huwelijk. Hier zien wij dus de familieband tussen Weenink en Kots, door het huwelijk van Antonij Weenink jr. en Johanna Maria Kots. Wie was zij?

De familie Kots (1815-1900) te Rekken

De familie van Johanna Maria Kots kwam uit Rekken. Haar vader Jan Herman Kots trouwde ca. 1844 met Johanna Catharina Terbrack, geboren 24 augustus 1821 in Vreden.

Hun eerste kind, Grada Johanna Kots, overleed in 1857, 12 jaar oud. Hun tweede kind was Johanna Maria Kots, geboren te Rekken op 18 april 1847. Deze dochter trouwde in 1871 met Antonij Weenink junior (zie het voorgaande).

De boerderij Klein Avink

Op 27 december 1776 werd Prins Willem V van Oranje-Nassau door aankoop eigenaar van de heerlijkheden Borculo en Lichtenvoorde. Door deze aankoop dragen de regerende vorsten en vorstinnen van het Huis van Oranje onder andere de titel van Heer van Lichtenvoorde. Op 22 januari 1777 werd door de domeinraden van de prins een rapport opgemaakt over de nieuwe bezittingen die de prins vanaf 1777 bestuurd en beheerde. Het betrof de volgende boerderijen in Lichtenvoorde:

Het erve Groot Avinck,
verpacht aan Jan Groot Avinck,
Het erve Klein Avink,
verpacht aan Jan Derk Kleyn Avinck,
Het erve Huning,
verpacht aan Jan Hendrik Huning,
Het erve Rabensteede,
verpacht aan Bartholt Huninck,
Het erve de Haar,
verpacht aan Jan Berend Hoijting,
Het erve Haverkamp,
verpacht aan Jan ten Brundel,
Het erve Holkenborg,
verpacht aan Jan Groot Holkenberg,
Het erve Gaspenveld,
verpacht aan Gerrit ten Gaspenveld,
Het erve Have,
verpacht aan Hendrik ten Have,

Op de pachtboerderij het erve Klein Avinck woonde Jan Hendrik Klein Avink (geb. 17-8-1761, overl. 4-7-1850). Hij was getrouwd met Anna Maria Nijenhuis (geb. 2-7-1761, overl. 1838). Uit dit huwelijk werden meerdere kinderen geboren o.a. Jan Derk Klein Avink.

Die trouwde met Hendrika Wielakker. Uit dit huwelijk werd dochter Grada Jacoba Klein Avink geboren (geb. 1828 en overleden op 4-8-1855).

Vlak voor haar overlijden trouwde deze dochter op 1 mei 1854 nog met Lambertus Johannes Bernardus Huetink (geb. 1830 op Hommelink, overl. 9-1-1897). Ze kregen één kind: Johanna Maria Huetink (geb. 1855, overl. 17-6-1860). Lambertus hertrouwt op 31 januari 1861, ca. 30

jaar oud, met Johanna Henrica Tops.

Lambertus en Johanna kregen 3 doodgeboren of jong gestorven kinderen en verder Bernardus Johannes Gradus Huetink (geb. 1868 overl. 21-2-1943) en Grada Johanna Huetink (geb. 24-1-1871 overl. 13-04-1949 ongetrouwd). In 1877 blijken Lambertus Huetink en Johanna Tops en hun kinderen niet meer op Klein Avink te wonen.

Lievelde 1932, de boerderij Klein Avink (Erve Kots). Jan Hendrik Kots, de jongste van de 3 gebroeders op deze boerderij bij het open haardvuur. Er is hier nog geen kachel of haard te zien (foto VOL-archief)

De familie Kots als pachter op Klein Avink te Lievelde

Op 2 februari 1877 betrok de familie Kots uit Rekken als pachtboer de boerderij Klein Avink. Deze familie bestond uit Jan Herman Kots, zijn vrouw Johanna Catharina Terbrack en hun 3 zoons en 2 dochters. Zij waren de ouders en de broers van Johanna Maria Kots, sinds 1871 de echtgenote van Antonij Weenink jr.

Het verhaal wil dat ze na verloop van tijd van een kapelaan uit Groenlo te horen kregen dat pachtboerderij Klein Avink te koop was. Dat zal omstreeks 1900 geweest zijn. Toen waren van de familie Kots uit 1877 wegens overlijden of vertrek naar elders alleen de 3 gebroeders

Herman, Hendrik Jan en Jan Hendrik Kots - de zwagers van Antonij Weenink - nog op Klein Avink aanwezig.

De oudste van de broers Kots, Herman Kots (geb. 12-10-1850), kwam 16 september 1917 te overlijden. De twee overgebleven broers, Hendrik Jan (geb. 6-2-1853, overl. 30-3-1928) en Jan Hendrik (geb. 28-10-1862, overl. 11-11-1934) runden de boerderij met hulp van een dienstmeid en een knecht.

Lievelde ca. 1936, Eimersweg, de pachtboerderij van Franciscus Brevink, nu de kaasboerderij van Peter Weenink, Eimersweg 3 (fotoarchief Gerard Weenink)

Antonij Weenink junior en Johanna Maria Kots (vervolg)

Uit dit echtpaar, wonende op de pachtboerderij van Franciscus Brevink aan de Eimersweg (nu kaasboerderij Weenink) werden een zoon en drie dochters geboren. De zoon, Bernardus Antonius Weenink (geb. 11-4-1880, overl. 25-5-1962) is de stichter van museum Erve Kots.

Toen Anthony Weenink junior op 13 februari 1895 kwam te overlijden bleef de weduwe Johanna Maria Kots achter met haar zoon Bernardus Antonius. Verder woonden er nog een broer en drie zussen van haar man bij haar in. Genoemde Bernardus Antonius Weenink (geb. 11-4-1880), trouwde in bij zijn moeder (huw. 11-06-1910) met Gerharda Johanna Schonenborg (geb. 11-7-1884). In 1927 kwam de weduwe Johanna Maria Kots te overlijden. Bernardus Antonius Weenink en Gerharda Johanna Schonenborg kregen vijf kinderen:

- Johanna Catharina Josephina Weenink, geb. 29-3-1911
- Antonius Henricus Weenink, geb. 9-6-1912
- Maria Bernardina Weenink, geb. 18-8-1914
- Grada Bernardina Weenink, geb. 22-1-1916

- Gerardus Johannes Weenink, geb. 15-5-1918. Hij werd de opvolger van zijn vader, de stichter van museum Erve Kots.

De kinderen van Weenink waren in hun jeugd vaak te vinden bij hun burens, hun twee ooms, die in de buurt de eumkes Kots op Klein Avink genoemd werden. Deze ooms waren niet zo ouderwets als men zou kunnen denken, want zij hadden begin jaren dertig al een radio, die met een accu van stroom werd voorzien. Voor kinderen uit die tijd was dat een interessant apparaat waar zeer geheimzinnige geluiden uit kwamen. Hendrik Jan Kots op Klein Avink, de oudste van de drie gebroeders, kwam in 1928 te overlijden. Op Klein Avink bleef Jan Hendrik Kots eenzaam achter. Hij overleed aldaar op 11 november 1934.

Het toeval wilde dat de laatste van de drie ooms Kots, Jan Hendrik, voor zijn dood nog tegen Bernard Weenink gezegd had: "I-j mot es met mi-j naor de notaris". Dit zei hij met het doel de boerderij Klein Avink aan Bernard

Lievelde ca. 1920. Eimersweg (nu nr. 3, kaasboerderij Weenink)). De familie van Bernardus Antonius Weenink en Gerharda Johanna Schonenborg.

Vlnr: Maria Weenink (1914), de weduwe Johanna Maria Kots (1847) moeder van Bernard Weenink, Bernard Weenink (1880) de oprichter van museum Erve Kots, Gerard Weenink (1918), zijn latere opvolger, Gerarda Schonenborg (1884), Johanna Weenink (1911), Dina Weenink (1916), Toni Weenink (1912) (foto van Ruud Kaak Groenlo)

te vermaken. Maar, Jan Hendrik werd dood op de boerderij gevonden, voor het zover was. De boerderij Klein Avink moest dus publiekelijk worden verkocht. Bernard Weenink kocht haar toen en kwam dus alsnog in het bezit van boerderij van Kots, Klein Avink.

Omdat de drie ongetrouwde ooms Kots ervoor gezorgd hadden dat in deze boerderij alles bij het oude was gebleven, was de boerderij op dat moment al een bezienswaardigheid.

Ome Jan Hendrik Kots, de laatst levende van de drie 'Kots eumkes'. Hij overleed plotseling in 1934 (foto Erve Kots)

Het ontstaan van museum Erve Kots

Op adres Lichtenvoorde D 118, nu Eimersweg nr. 11, woonde in 1934 de weduwe Te Vaarwerk met haar kinderen. De oudste zoon Jan wilde trouwen, maar zijn verloofde wilde niet bij hem en zijn moeder intrekken. Er was te weinig woonruimte. Daarom vroeg de weduwe Te Vaarwerk aan Bernard Weenink of die niet genegen was een huurhuisje voor haar en haar kinderen te bouwen op het terrein van Erve Kots. Dat deed Bernard. Zodoende kon Jan te Vaarwerk trouwen en intrekken in de woning D 118 (nu nr. 11) aan de Eimersweg. Zie ook het artikel 'De Esboom' in de vorige VOL-periodiek (april 2019).

Tijdens en voorafgaand aan de grondwerkzaamheden (eind 1934) voor de bouw van genoemd huurhuis aan de Eefselerweg (nu nr. 5), dat later de naam 'Esboom' kreeg, werden belangrijke archeologische vondsten gedaan. Professor dr. Holwerda uit Leiden liet daarop door het Rijksbureau voor Bodemkundig Onderzoek nader onderzoek verrichten.

Men stuitte daarbij op een Frankische grafheuvel en vond verder o.a. twee molenstenen uit waarschijnlijk de 7e eeuw na Christus. In de pers werd daarna uitgebreid aandacht besteed aan deze vondsten. Een nog geheel intact skelet van een jonge vrouw uit genoemde grafheuvel werd daarna door Bernard Weenink in een schuurtje bij het huurhuis 'Esboom' in een met lood beklede kist tentoongesteld. Hier ligt de oorsprong van het ontstaan van museum Erve Kots.

Toen hij over de museale boerderij Kots beschikte, besloot Bernard Weenink in 1936 deze boerderij in te richten als museum. Hij had overigens, naast de vondsten uit de grafheuvel bij de Esboom in 1935, al jaren daarvoor een verzameling van oud gereedschap, 'tuugkisten' en aardewerk uit de Saksische boerencultuur bij elkaar verzameld. Die voorwerpen kon hij nu mooi tentoonstellen in boerderij Klein Avink, die al snel het 'Erve Kots' kwam te heten.

Lievelde ca. 1950, Bernard Weenink met mandenvlechtwerk in de keuken van museumboerderij Erve Kots (foto VOL-archief)

1960, Lievelede Eimersweg, oprijlaan naar museum Erve Kots (foto VOL-archief)

“Het moet enerzijds een makkelijk begin zijn geweest, omdat er in die jaren nog veel voorwerpen aanwezig waren, die van belang waren voor zijn museum, maar anderzijds zal hij zich de kritiek en vooral de stille spot van zijn buurtgenoten en van anderen op de hals hebben gehaald. Welke rechtgeaarde boer begint nou een museum”, aldus een citaat uit het boekwerkje: ‘Herinneringen van een Saksische boer’ in 1983 geschreven door Henk Kroesenbrink uit Winterswijk.

Later kocht Bernard Weenink elders ook nog een ‘Los Hoes’ en verplaatste dat naar

het museumterrein van Erve Kots. Bernard verzorgde de rondleidingen in het museum zelf en wist bij elk voorwerp een smakelijk verhaal te vertellen. In de ontvangstkamer speelde hij voor zijn gasten op zijn trekharmonica en zong daarbij ‘de Driekusman’, ‘de Hoksebarge’ of ‘onzen fikshond’. Dit alles met de bedoeling om de Nedersaksische boerencultuur van rond 1900 te bewaren en zichtbaar te maken. Bernard bleef tot aan zijn dood met zijn gezin wonen op zijn ouderlijk huis, de pachtboerderij van Franciscus Brevink aan de Eimersweg (nu kaasboerderij Weenink).

Bernard Weenink geschilderd door Joop Kruip (foto VOL-archief)

Bernard Weenink vereeuwigd in brons op Erve Kots t.g.v. het 60-jarig bestaan van het museum op 8-5-1996 (foto Theo Withag)

Museum Erve Kots

In juli 1960 trouwde de jongste zoon van Bernard Weenink, Gerhard Weenink, met Marietje Reijrink (geb. 25-12-1929, overl. 7-4-2017) uit Zwolle. Ze gingen wonen op de bovenetage van de in 1960 gerenoveerde en met een vleugel uitgebreide herberg op het museumterrein. In latere jaren betrokken zij een aan de herberg aangebouwde woning op de begane grond.

Marietje leefde net als haar man voor het museum en was van 's morgens vroeg tot 's avonds laat aan het redderen in de herberg.

Nadat Bernard Weenink op 25 mei 1962 was overleden, nam Gerard Weenink, als nieuwe eigenaar, definitief het roer van

zijn vader over. Hij ging voortvarend te werk. Er kwam een gebouw met daarin een rosoliemolen, verder een houtzagerij en een schuur met oud boerengereedschap, twee wagenloodsen en verschillende onderkomens voor boerderijdieren. Ook de herberg werd nog verder uitgebreid.

Gerard leidde, evenals voorheen zijn vader Bernard, als gids de gasten rond. Ergens op de route door het museum werd even gepauzeerd en speelde Gerard op de trekharmonica van zijn vader deuntjes die in het verleden onder de boerenbevolking populair waren. Daarbij zong hij met duidelijk plezier de bijbehorende tekst. Zo had zijn vader dat voor hem ook altijd gedaan.

Lievelde 2015, links woning van het gezin Gerard Weenink, midden het oude deel van de herberg (foto Theo Withag)

Lievelde 1985, Eimersweg 4, de uitbreiding van de herberg Erve Kots met een 'daele' rechts, officieel geopend op 26 juli 1985 door burgemeester Groffen t.g.v. het 25-jarige bestaan van de herberg Erve Kots (foto VOL-archief)

De exploitatie van het museum Erve Kots

Om in aanmerking te kunnen komen voor financiële ondersteuning werd het museum Erve Kots in 1971 ondergebracht in een stichting 'De Bernard Weenink Stichting'. De voorzitter was burgemeester A.P.J. van Bastelaar van de gemeente Lichtenvoorde.

Na twee afwijzingen van het verzoek van de Bernard Weenink Stichting om subsidie voor het uitvoeren van dringende reparaties aan de museumgebouwen liet staatssecretaris H.J.L. Vonhoff van CRM op 7 maart 1972 weten dat hij gelden zou reserveren voor de geraamde kosten van de restauratie van het museum (exclusief de bijgebouwen) en wel een bedrag van in totaal f 265.000,-.

Dat bedrag was achteraf slechts een druppel

op een gloeiende plaat. In een artikel in De Gelderlander van 17 juli 1997 laat museumbeheerder Gerard Weenink weten dat "... van de dik 4 ton die afgelopen anderhalf jaar in de opknap en herinrichting is gestopt meer dan een ton afkomstig is van de familie Weenink".

Bij de exploitatie van het museum werden vrijwilligers ingezet. Zo waren er in 1997 drie vaste vrijwilligers.

Hoewel hij al jaren voordien afscheid had genomen als beheerder van de Stichting Bernard Weenink, bleef Gerard Weenink nog tot zijn negentigste jaar in de regionale pers hét gezicht en de stuwende kracht van het museum Erve Kots.

*Lievelde 29-3-1971, Erve Kots
bouwvallig
(foto's VOL-archief)*

*Lievelde 1980, Erve Kots
gerestaureerd*

Nieuw elan

In De Gelderlander verscheen op 30 april 2008 een artikel met de titel 'Handstoffer gaat over Erve Kots'. Het artikel maakte er melding van dat het Achterhoekse openluchtmuseum Erve Kots hard op zoek was naar de balans tussen behoud van waardevol oud erfgoed en verbreding van de activiteiten om een nieuw publiek aan te boren.

Het stichtingsbestuur, in 2008 voorgezeten door Rob Brüning, maakte wereldkundig dat de toegankelijkheid van het museum moest worden verbeterd. Verder zou er een nieuw gebouw ten behoeve van exposities bij moeten komen, vooral ook om daarin middels beelden en maquettes aandacht te besteden aan het feit dat tijdens de Tachtigjarige Oorlog Frederik Hendrik in 1627 in de directe omgeving zijn

kamp had opgeslagen.

De plattelandscultuur zal echter wel de hoofdzaak blijven, maar de presentatie daarvan zou beter moeten. Het bureau Helicon, een adviesorganisatie voor musea, was ingeschakeld om de collectie te inventariseren, te fotograferen en te beschrijven. De mensen van Helicon zouden meteen ook maar de handstoffer over de voorwerpen halen.

Ben Weenink, de zoon van Gerard Weenink, die al jarenlang beheerder was van Herberg Erve Kots en het museum, was geheel in de lijn van bovengenoemde voornemens al in 1998 gestart met een brouwerij, samen met de brouwer Henkjan Hilhorst uit Winterswijk. In 2018 werd deze brouwerij fors uitgebreid en toen 'Brouwhoes' gedoopt.

In 2010 stond het expositiegebouw er.

Lievelde 2010, Eimersweg 4, Ben Weenink en zijn vrouw Irma Wielens bieden burgemeester Heijman het boekwerkje 50 jaar herberg Erve Kots aan. Gerard Weenink (links) en zijn vrouw Marietje Reijerink (rechts) kijken toe (foto VOL-archief)

Lievelede 1-6-2018, het 'Brouwhoes' geopend door Europarlementariër Annie Schreijer-Pierik (foto TW)

Lievelede 15-6-2018, de expositieruimte in het 'Brouwhoes', vlnr: Ben Weenink, mevrouw Annie Schreijer-Pierik en mevrouw Irma Weenink (foto TW)

Familie Weenink verhuist

In 1992 kwam de woning 'de Pötter' van de erven Poelhuis aan de Eimersweg 5 te Lievelede in de verkoop. Gerard Weenink hapte toe en vertrok daarna met zijn vrouw Marietje uit de herberg Erve Kots naar dit nieuwe onderkomen. Weduwnaar Gerard heeft hier op 15 mei 2019 zijn 101e verjaardag gevierd.

Gerards zoon Ben sloopte het vervallen huurhuis de 'Esboom' aan de Eefselerweg nr. 5 en bracht het terug in de oude staat, maar er

werd een moderne bungalow bij aangebouwd en Ben Weenink vertrok in 2013 met zijn gezin uit zijn woning in herberg Erve Kots naar de nieuwbouw van de 'Esboom'.

De vrijgekomen woonruimte in de herberg werd daarna omgebouwd tot hotelkamers, drastische veranderingen dus. Maar, de museumboerderij Klein Avink-Kots staat nog steeds op dezelfde plek en die moet ervoor zorgen dat museum Erve Kots de stormen van de moderne tijd kan doorstaan.

Lievelde 27-11-2014, Eimersweg 5, boerderij 'den Pötter' (foto TW)

Lievelde Eimersweg 5, 21-7-2010, Gerard Weenink 50 jaar getrouwd met Marietje Reijrink (foto Theo Kock)

Bronnen:

- André Klein Avink (Blommers) Lievelde, nadere bijzonderheden familie Klein Avink;
- Tony Holkenborg, Zieuwent (aanleveren persberichten);
- Fons Hulshof (Hommelink), Lievelde (verstrekken en controle diverse inlichtingen);
- Marianne Hulshof, Hardegarijp (gegevens boerderij Klein Avink /Erve Kots);
- Ruud Kaak, Groenlo, neef van Gerard Weenink (foto familie Weenink en gegevens);
- Kadastrale Atlas Gelderland 1832 Groenlo/Lichtenvoorde;
- Aart Noordzij, Doctoraalscriptie: 'Materiële cultuur in Lichtenvoorde 1750-1850';
- Joseph te Vaarwerk, USA (stamboomgegevens en uittreksels bevolkingsregister);
- Ben Weenink, Erve Kots Lievelde;
- Gerard Weenink, Erve Kots Lievelde.

Brief over de sluiting in 1719 van de r.-k. schuilkerk te Lichtenvoorde

Door Martin Huinink

In de 17e en 18e eeuw werd de heerlijkheid Lichtenvoorde bestuurd door een ‘gericht’. De leden werden benoemd door de Heer van Lichtenvoorde. Voorzitter van het gericht was de richter, die daarnaast ook eigen taken en verantwoordelijkheden had. De richter was daarmee de belangrijkste ambtsdrager binnen de heerlijkheid.

In 1687 was de uit Bredevoort afkomstige Christiaan Stumph benoemd tot richter van Lichtenvoorde. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Frederik Hendrik Stumph (1692-1747). De Heer van Lichtenvoorde, vrijheer (baron) Van Heijden, benoemde deze Frederik Hendrik per 1 juni 1720 tot richter. Daaraan voorafgaand had Frederik Hendrik al een aantal maanden in 1719 en 1720 als ‘statholder’ (stadhouder) het richtersambt waargenomen.

Van deze Frederik Hendrik is een brief bewaard gebleven, gericht aan vrijheer Van Heijden

als Heer van Lichtenvoorde. Het stuk is niet gedateerd maar gelet op de inhoud zal het zijn opgesteld in 1721. In de brief reageert Frederik Hendrik Stumph op een brief van vrijheer Van Heijden, waarin deze zich nogal kritisch lijkt te hebben uitgelaten over een optreden van de jonge, nieuwe richter.

Wat was het geval? In de 17e eeuw werd Europa verscheurd door godsdiensttwisten. Aan deze narigheid kwam een einde toen men het er over eens werd dat elke overheid zelf kon bepalen welke goddienst er in het eigen gebied werd beleden. In de Republiek wordt het calvinisme de heersende godsdienst. Er worden enige beperkingen opgelegd aan de openbare uitoefening van andere religies, zoals de rooms-katholieke en de lutherse godsdienst. Maar het was vaak wel mogelijk om een andere dan de calvinistische godsdienst te belijden mits dat maar niet in het openbaar gebeurde. In het overwegend katholieke Lichtenvoorde

is in 1719 de dan 32-jarige franciscaan Wenceslaus Keller uit het klooster in Zwiłbroek al enkele jaren werkzaam als pastoor. In een deel van zijn huis heeft pater Keller een kerk ingericht.

Op 3 november 1719 bevelen Provinciale Staten van Gelderland de sluiting van een aantal katholieke kerken, waaronder de kerk van Lichtenvoorde. Volgens “Geschiedenis van de enclave Groenlo Lichtenvoorde” door Th.A.M.Thielen (1966), p. 154 en 155, was dit een reactie op problemen die de gereformeerde predikant in Werth bij Bocholt in het katholieke Münsterland had ondervonden. Ook was men in Arnhem verontwaardigd over de teruggave door de keurvorst van de Pfalz van een kerk in Heidelberg aan de katholieken. Na ontvangst van het provinciale sluitingsbevel op 13 november 1719 laat de jonge stadhouder Frederik Hendrik Stumph de toegang tot de kerk in het huis van pater Keller dichttimmeren. Op 31 december 1719 verneemt stadhouder Frederik Hendrik Stumph echter dat in de kerk toch weer de mis wordt opgedragen. Hij spoedt zich ernaartoe. Als de kerkgangers de stadhouder zien, maken zij zich halsoverkop uit de voeten. Pater Keller trekt zich terug in het woongedeelte van zijn huis, waar hij snel zijn misgewaden aflegt.

Pater Keller ontkent niet dat hij de verzegeling van de kerk had verbroken en dat hij de mis had opgedragen. Maar, hij verklaart aan de stadhouder dat diens vader Christiaan Stumph, die toen nog richter was, of zelfs de Heer van Lichtenvoorde persoonlijk, daarvoor toestemming had gegeven.

Dat lijkt goed mogelijk. De felste godsdiensttwisten uit de 17e eeuw waren immers al geruime tijd voorbij. En de Heer van Lichtenvoorde en richter Christiaan Stumph zullen er geen behoefte aan hebben gehad om de overwegend katholieke bevolking van Lichtenvoorde tegen zich in het harnas te jagen. Maar nu ligt er het sluitingsbevel van november 1719. En er is een jonge, ambitieuze stadhouder, die doordrongen is van zijn verantwoordelijkheid om de wetten te doen naleven.

Frederik Hendrik schrijft in zijn brief aan Van Heijden dat hij eerst maar had afgezien van vervolging van de pater in de hoop op betere tijden. Want misschien zou het bevel nog worden teruggedraaid. Maar het tegendeel was het geval. Er kwamen nog strengere voorschriften. En Stumph kon niet te lang wachten met de vervolging van de pater omdat anders de overtreding zou verjaren na 1 jaar en 6 weken, dus omstreeks 11 februari 1721. Frederik Hendrik - inmiddels tot richter benoemd - laat op 10 januari 1721 de pater alsnog dagvaarden voor het gericht.

Pater Keller wordt tijdens de rechtszitting gevraagd of hij de feiten bekent of ontkent. Pater Keller ontkent, tot verbazing en verontwaardiging van Stumph. Kennelijk lopen de gemoederen hoog op tijdens de zitting. Richter Stumph zal iets geroepen hebben als “Zit ik hier soms te liegen? Noemt u mij een leugenaar?” en pater Keller kan dat niet weerspreken zonder zichzelf tegen te spreken, waarop de jonge Stumph concludeert dat de pater hem een leugenaar noemt. Het draait er op uit dat richter Stumph de pater veroordeelt tot 25 gulden boete wegens belediging.

Van Heijden lijkt zich vooral gestoord te hebben aan het opleggen van die boete aan de pastoor door de jonge, pas benoemde richter. Pater Keller had de richter immers niet echt beledigd. De pater had alleen maar ontkend wat hem ten laste was gelegd.

Van Heijden had als Heer van Lichtenvoorde recht op een deel van de boete maar hij was zo verstoord door het gebeurde dat hij zelfs zijn aandeel in die boete niet in ontvangst wilde nemen. Vrijheer Van Heijden is er mogelijk van geschrokken dat de jonge richter Stumph, die hij enkele maanden eerder voor het leven had benoemd, zo lichtgeraakt en zo weinig professioneel was opgetreden. En dan nog wel tegen de pastoor, iemand die zonder twijfel in hoog aanzien stond bij de plaatselijke bevolking.

Toen vrijheer Van Heijden vernam van de zaak, heeft eerst zijn secretaris Stoëman gevraagd om advies over de kwestie. In zijn advies heeft

Stoëman blijkbaar geschreven dat de openbare aanklager, de advocaat-fiscaal, zich beter had moeten voorbereiden en er rekening mee had moeten houden dat pater Keller zou ontkennen. En ook dat richter Frederik Hendrik Stumph zich niet zo beledigd had hoeven voelen door die ontkenning.

Frederik Hendrik voelt zich echter wel beledigd en geeft zich niet gewonnen. Hij is er van overtuigd het beter te weten dan Van Heijden en diens secretaris Stoëman. Ook hij wint juridisch advies in en hij reageert in een brief aan vrijheer Van Heijden. Hij verwijst in zijn brief naar een boek van de rechtsgeleerde Van Leeuwen, waarin deze stelt dat de ambtshalve afgelegde verklaring van een richter voldoende bewijs is voor een veroordeling. En Frederik Hendrik wijst ook op het nieuwe procesrecht, waarin staat dat een aangeklaagde eerst in de gelegenheid moet worden gesteld om te bekennen of te ontkennen. Pas als de aangeklaagde ontkent, moet nader onderzoek plaatsvinden en moet bewijs van de schuld van de aangeklaagde worden geleverd.

Kortom, volgens Frederik Hendrik is Van Heijden helemaal op het verkeerde been gezet door zijn secretaris Stoëman. Stoëman is

partijdig, had de feiten verdraaid en is bovendien niet goed op de hoogte van het recht. Frederik Hendrik hoopt dat hij met zijn brief duidelijk heeft gemaakt aan vrijheer Van Heijden - en ook aan Stoëman - hoe het recht wel is. Maar Frederik Hendrik wil helemaal gelijk krijgen. In zijn brief vraagt hij daarom om toestemming om de zaak te mogen voorleggen aan het Hof te Arnhem.

Of Frederik Hendrik helemaal de juiste toon getroffen heeft in zijn brief en of hij de gevraagde toestemming kreeg? We weten het niet. Maar de storm is kennelijk gaan liggen en pater Keller kon nog tot 1732 zijn ambt in Lichtenvoorde uitoefenen.

N.B.

Hierna volgt de tekst van de bewaard gebleven brief van F.H. Stumph in modern Nederlands. De authentieke 18e-eeuwse tekst van de brief is te vinden op de website van de vereniging (www.oudheidkundelichtenvoorde.nl) onder Links - Archief Heerlijkheid Lichtenvoorde. De directe link naar die tekst is:

https://drive.google.com/file/d/1L2XdebgfYK_dBhv4PO9WaM1uYGIU1XMm/view?usp=sharing

Hoog- en welgeboren vrijheer,

Genadigste Heer,

Ik heb met verschuldigde eerbied de brief van 26 januari van Uwe Excellentie ontvangen met daarbij gevoegd de bevindingen van de door u ingeschakelde adviseur. En ik zou niet nalatig zijn geweest om te voldoen aan mijn plicht om op die brief tijdig te antwoorden, als de inhoud daarvan voor mij geen reden was om mij ernstig te beraden. Daarom kon ik niet eerder reageren dan nadat ik eerst over die bevindingen het advies had ingewonnen van rechtsgeleerden, deskundig op het gebied van de wetten betreffende ons land- en publiekrecht, om vervolgens zo vrij te zijn om punt voor punt op de brief en de daarbij bijgevoegde bevindingen te reageren. Door eerst duidelijk te maken wat de feiten zijn en wat de rechtsvraag is, waaruit dan vanzelf volgt wat recht is.

De feiten bestaan dan hieruit: dat de soevereine overheid van deze landen door het Provinciaal Hof van Gelderland aan alle ambtsdragers van deze graafschap en in het bijzonder ook aan die van Lichtenvoorde hebben opgedragen bij brief van 13 november 1719 om elke paapse godsdienstuitoefening te belemmeren, alle ordebroeders weg te sturen en om de kerken te sluiten. Dat dit waar is, is aan Uwe Excellentie bekend, aangezien een kopie van bevelen aan Uwe Excellentie is toegezonden.

Ter uitvoering van die bevelen heb ik uit hoofde van mijn ambt de paapse kerk in Lichtenvoorde, waarin een monnik genaamd W. Keller uit het klooster Zwiłbroek als pastoor optrad, gesloten.

De deuren heb ik laten dichtspijkeren en aan de monnik heb ik gelast om zich te houden aan de verordeningen van de Heren Staten van deze provincie en in het bijzonder om geen dienst volgens de roomse wijze meer te houden.

Genadigste. Heer.

Hebbe. met schuldig respect ontfangen. U. Excell. Missive van den. 26. Januarij met het bijgezonden Advijs. en souden niet gemengjuet hebben. aan mijn. plicht om deselve eerder te beantwoorden, maar wegens den inhoud van deselve hoor mij is van de uytterste Consideratie, so hebbe. daar in niet kunnen doen voor dat over dat Advijs gevraagd hadde het Advijs van onser Lands en. Houtstaire. Weten. Kennende. Rechtsgeleerden, en dienvolgens so moete de vrijpostigheid nemen, om op U. Excell. Missive. en bijgezonden Advijs met ordre te antwoorden, eerst het factum. unde. quastio flaeer voort te stellen, wanneer het Regt van selfs volgen sal.

Dat dit de waarheid is, daarover kan geen twijfel zijn en dit zal niet weersproken kunnen worden, omdat mijn verklaring, die in samenhang is met de uitoefening van mijn ambt, zodat mijn verklaring voor de waarheid moet worden gehouden en bovendien als volledig bewijs kan gelden.

Dit alles zo zijnde, heb ik enige tijd daarna vernomen dat de monnik Keller niet alleen niet naar zijn klooster is teruggegaan maar integendeel, dat hij in het openbaar de mis opdroeg en andere roomse ceremonies uitvoerde.

Daarop heb ik mij op 31 december 1719 opnieuw uit hoofde van mijn ambt begeven naar het huis waarin de roomse kerk is gevestigd en waarin de monnik woonde. Ik constateerde dat de deuren van de paapse kerk, die ik krachtens publiek gezag had laten dichttimmeren, weer opengebroken waren en dat kort voor mijn aankomst in de kerk de mis was gecelebreerd. De mensen die daarbij aanwezig waren verdrongen zich om de kerk te verlaten, toen zij mij gewaar werden. Ik zag zelfs nog kaarsen in de kerk branden maar de priester heb ik niet voor het altaar kunnen betrappen. Deze had zich kort voor mijn aankomst teruggetrokken in dat deel van het pand waarin hij woonde en hij had zijn zogenaamde misgewaden afgelegd.

Daarop heb ik de monnik gevraagd of en op wiens gezag hij de kerk had opengesteld en daarin de dienst had gehouden.

Hij, de monnik, ontkende noch dat hij de kerk had opengebroken noch dat hij daarin een dienst had gehouden, maar hij verklaarde slechts dat hij dit had gedaan op gezag van Uwe Excellentie

dan wel op gezag van de richter, mijn vader.

Dat dit de waarheid is verklaar ik uit hoofde van mijn ambt. Daarom moet mijn verklaring geloofd worden, volgens de leer van Simon van Leeuwen, 'Censura forensis, theoretico-practica', deel 2, boek 1, hoofdstuk 9.

En dat dit de waarheid is, vindt ook bevestiging in de omstandigheden, uit mijn bericht aan Uwe Excellentie van 17 januari onder punt en verder door de beëdigde verklaringen, hierbij onder punt

Overigens breng ik nog onder uw aandacht dat de rechtsgeleerden, kenners van ons publieke recht, het weinig onderbouwd vinden dat de adviseur in zijn advies als punt van kritiek naar voren durft te brengen dat de bewijzen van wat is voorgevallen achteraf zijn opgemaakt en dat de aanklager goed voorbereid bij het gerecht had moeten verschijnen en niet achteraf zijn bewijzen had mogen overleggen.

Zulke foutieve stellingen van de adviseur - waardoor naar het schijnt ook Uwe Excellentie in haar brief op het verkeerde been is gezet - komen voor uit een grote onkunde van ons procesrecht, zoals dat in artikel 43 van het Nieuwe Reglement is opgenomen,

Als openbare aanklagers iemand willen vervolgen vanwege een overtreding, zullen zij geen onderzoek mogen verrichten of reeds bekende informatie naar voren mogen brengen ten nadele van de aangeklaagde, tot deze de klacht of het delict ontkent. De aanklagers moeten hun aanklacht naakt en bloot indienen. Als de aangeklaagde het delict bekent, hoeft hij boven de boete volgens het landrecht niet meer dan één gulden en 16 stuivers voor gerechtskosten te betalen, te verdelen als vanouds gebruikelijk.

Echter, als hij de klacht ontkent, dan pas zal het nodige onderzoek worden verricht, en wel op kosten van de aangeklaagde als hij de zaak vervolgens verliest.

Dankzij deze duidelijkheid van onze landswetten, waarvan niemand groot of klein ook maar een haarbreedte mag afwijken, zal Uwe Excellentie hopelijk nu niet langer misleid zijn. En ik hoop vooral dat de al te voorbarige adviseur weer op het rechte pad gezet wordt.

Ik vervolg mijn betoog. Ik kon aan de brutaliteit van de monnik om de paapse kerk open te breken en zijn paapse godsdienst te hervatten tegen de uitdrukkelijke en uitvoerige beschikkingen van de soeverein, niet voorbij gaan zonder dat ik mijzelf aan een scherpe reactie door de hoogste aanklager van dit gewest en daarmee aan een kostbare berisping zou blootstellen.

Niettemin had ik wel willen afzien van een vervolg, in de hoop op betere tijden of van een minder strenge regeling van de heren Staten van deze provincie.

1. Maar die minder strenge regeling kwam niet. Integendeel, ik ontving een nadere regeling van Haar Edele Mogendheden om alle roomse ordepaters te weren.
2. Ook mocht ik niet meer tijd dan een jaar en zes weken laten verstrijken vanaf de datum van het delict, dat plaatsvond op 30 december 1719, omdat men anders zou kunnen tegenwerpen dat het recht om te vervolgen was verjaard.
3. En ten derde om mij niet als gevolg daarvan te hoeven bloot te stellen aan een berisping door de hoogste aanklager in dit gewest, dat de plakaten en voorschriften van de soeverein van dit land niet naar behoren worden uitgevoerd, doordat ik het recht op vervolging zou hebben laten verjaren.

En zodoende was ik om die drie redenen genooddaakt om de monnik op de 10e januari namens de openbare aanklager te laten oproepen om te bekennen dan wel te ontkennen, volgens de hierboven aangehaalde tekst van het landrecht.

Werkelijk alleen met de bedoeling om te voorkomen dat de zaak niet zou verjaren en om, na een bekentenis, aan uwe Excellentie de bestraffing over te laten.

Maar ik had niet kunnen denken of dromen dat een monnik zo onbeschaamd zou zijn om

waarheden te ontkennen, waarvan ik weet dat die zich daadwerkelijk zo voorgedaan hadden, zoals vermeld in mijn relaas en in de op basis daarvan geformuleerde eenvoudige aanklacht van de openbare aanklager.

Nog veel minder kon ik vermoeden dat een monnik, die bekend staat vanwege zijn misdrijven tegen het openbaar gezag, van de eerloze onbeschaamdheid zou zijn om te zeggen aan mij, gezeten op de verhoogde bank in een openbare rechtszitting en ook nog eens in mijn officiële ambtsuitoefening, dat ik geen leugens moest schrijven. En dat het gelogen was wat ik uit hoofde van mijn ambt had verklaard en hem ten laste had gelegd. Dus om mij in het openbaar voor leugenaar uit te maken.

En bij de partijdige adviseur was dit feit volledig bekend maar deze meende dit te kunnen goedpraten en meende te mogen verkondigen dat mij hiermee geen onrecht was aangedaan. Maar ik vind die kwestie voor mijn eer en goede naam zo gevoelig dat (de adviseur) niet alleen de monnik daarover had moeten aanspreken, maar dit onrecht dat mij persoonlijk is aangedaan had moeten rechtzetten.

Te meer omdat naar de bepaling in het Landrecht, titel 2A, luidende: “Als iemand een hoge of lage ambtsdrager in de uitoefening van zijn ambt beledigt in woord of daad, zal hij naar de stand van zaken anderen ten voorbeeld gestraft worden”, de monnik een boete van 25 gulden moest worden opgelegd.

Ik constateer uit de brief van Uwe Excellentie dat daarin - in die boete - het grootste ongenoegen van Uwe Excellentie lijkt te liggen en dat Uwe Excellentie zijn aandeel in die boete als een bloedpenning van zich af lijkt te willen werpen.

Daarom heb ik mij des te meer genoodzaakt gevonden ter rechtvaardiging van mijn handelen bij meerdere heren van ons land en voornamelijk rechtsgeleerden navraag te doen. En zij verklaarden eenstemmig dat die boete niet alleen geheel in overeenstemming is met de hoogste normen maar bij deze stand der dingen en met inachtneming van de omstandigheden met uiterste redelijkheid en terughoudendheid is opgelegd.

Dat in deze kwestie alleen in het geding is

1. of een monnik, aan wie het op last van de hoge overheid van deze landen verboden is om verder als priester werkzaam te zijn en wiens kerk door het openbaar gezag is gesloten, op eigen gezag een dergelijke door het openbaar gezag gesloten kerk mag openen en de mis mag doen, hoewel hem dat verboden is, of zeg ik dat zo'n monnik daarover strafbaar is of niet;
2. of een dergelijke monnik, die beweert voor het openen van zijn kerk en het paapse opdragen van de mis in die kerk tegen het uitdrukkelijke bevel van de soeverein van deze landen, toestemming te hebben van de territoriale heer of van diens richter maar die geen bewijs van die toestemming kan leveren, niet als een leugenaar en lasteraar gestraft moet worden;
3. of ik er goed of kwaad aan heb gedaan om deze monnik Keller een boete van 25 gulden op te leggen, omdat hij mij, als richter en landschrijver zitting houdend in het gerecht in een openbare rechtszitting, heeft voorgehouden dat ik lieg en dat mijn verhaal gelogen was, en dat ik geen leugens mag schrijven,

En dat het alleen van de beslissing over deze 3 punten afhangt of ik een berisping van Uwe Excellentie zou verdienen of niet.

Maar dat ik een zodanige beslissing geenszins kan onderwerpen aan een deels irrelevant advies van de secretaris Stoëman dat is gebaseerd op ten enen male foute aannames en op verkeerde

verdraaiingen van de aard van de feiten.

Ik verzoek Uwe Excellentie om permissie om deze zaak, zoals hiervoor uiteengezet is en zoals die zich werkelijk feitelijk heeft voorgedaan, met alle documenten gevoegd bij mijn bericht van 17 januari en bij dit bericht, met het advies van secretaris Stoëman en met de briefwisseling daarover, dat alles bijeen, te mogen zenden aan het Provinciaal Hof van Gelderland om een eindbeslissing te verkrijgen. Als dan blijkt van mijn niet te verdedigen ongelijk, zal ik mij gewillig onderwerpen aan alle straffen en berispingen die het Provinciaal Hof daarom aan mij zal willen opleggen.

Maar aan de andere kant (verzoek ik) dat Uwe Excellentie, als mijn onschuld uit een overduidelijke vrijspraak door Haar Edelmogendheden blijkt, genegen is om mij te ondersteunen tegen mijn tegenstanders en tegen hen die mijn eer en goede naam proberen te bekladden en proberen mijn ambtsuitoefening te bemoeilijken, en om mij voor minachting en bespottung van mijn tegenstanders te beschermen, want ik zal in andere zaken, evenmin als in deze zaak, nooit of te nimmer iets doen dan dat waarvan ik weet dat het in overeenstemming is met de wetten van onze landen, dient tot handhaving van het hoge gezag van Uwe Excellentie en tot behoud van Uwer Excellenties heerlijkheid en rechten steeds behoorlijk zal worden bevonden, in de hoop daardoor te verdienen dat ik mij met recht mag noemen

Uwer Excellenties
alleronderdanigste en aller-
gehoorzaamste dienaar

Het noodmonument van Marius van Beek

Door Antoon Driessen

In het artikel over het glas-in-betonraam van Marius van Beek elders in dit nummer is onder andere sprake van het monument van Jan van Hoof in Nijmegen. Rond de onthulling destijds van dit monument speelt een bizarre anekdote.

Ter gelegenheid van de tienjarige herdenking van de bevrijding van Nijmegen, in 1954, besloot men om een herdenkingsmonument op te richten. Gekozen werd voor de verzetsheld Jan van Hoof. Een comité benaderde de jonge Amsterdamse beeldhouwer Marius van Beek. Men werd het snel eens. Het beeld moest binnen een halfjaar klaar zijn. Door een paar omstandigheden kon de kunstenaar het met geen mogelijkheid redden binnen die afgesproken tijd. Hij vroeg burgemeester Hustinx om de onthullingsdatum op te schuiven. Volgens de burgemeester kon daar geen sprake van zijn.

Allerlei instanties waren al op de hoogte gebracht van de datum van de plechtigheid en er waren al uitnodigingen verstuurd. De burgemeester zei: "U moet wat verzinnen, meneer Van Beek. Daar zit niets anders op." En der wêrd wat verzonnen! De bronsgieter wist namelijk raad: "We onthullen het gipsmodel." Hij zei een schilder te kennen die zó knap

kon patineren dat het niet van brons was te onderscheiden. Deze creatie kon zonder moeite op de vastgestelde datum af zijn. Ze zouden dan na de onthulling het beeld weer van de sokkel halen met de smoes dat er nog wat aan bijgewerkt moest worden. En zo is het ook gegaan.

Op 15 september werd het stuk op een vrachtwagen naar de afrit bij de Waalbrug gebracht en op de daar al gebouwde sokkel gezet. Zo onthulde minister Beel op die gedenkwaardige 17e september 1954 een brok gips...

Van Beek later: "Ik heb werkelijk doodsangsten uitgestaan op het moment van de onthulling. Dat het doek maar niet blijft steken, bad ik. Straks trekt Zijne Excellentie de boel aan stukken en komt de waarheid naar beneden rommelen." *De Gelderlander* repte later van: 'de gipsen leugen aan de Waalbrug'. Pas bij gelegenheid van zijn 80e verjaardag, begin 2001, heeft Van Beek in een door hem geschreven herdenkingsboekje het geheim geopenbaard.

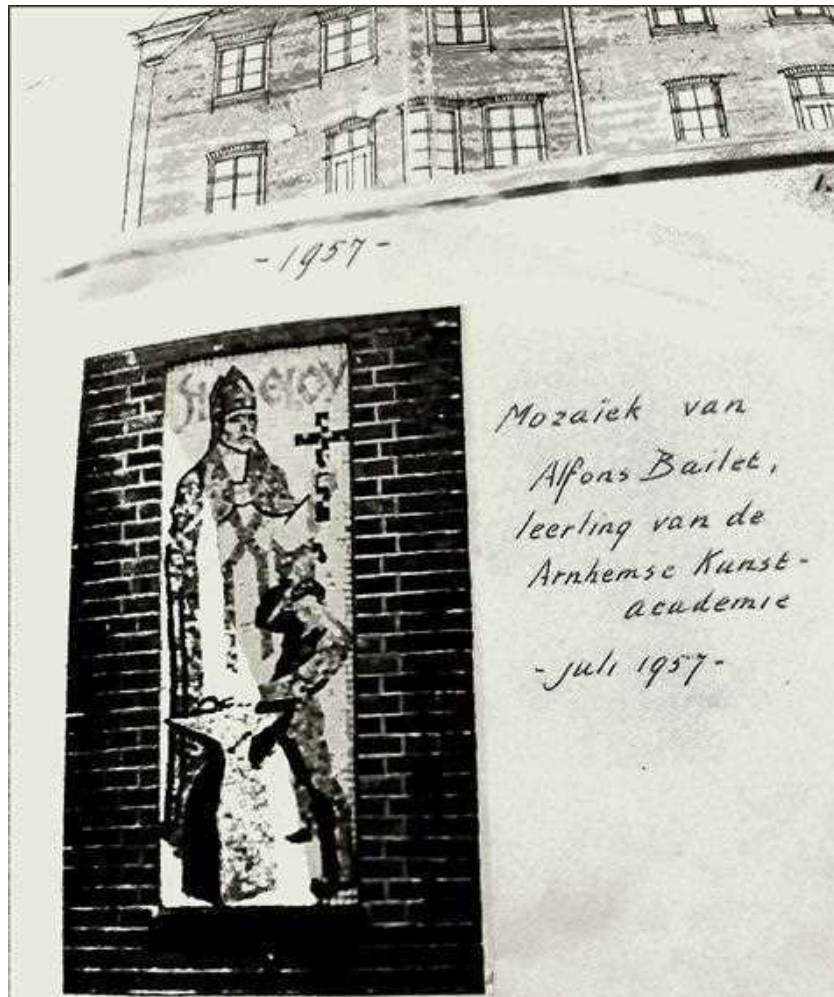
Bron: Dagblad De Gelderlander 29-12-2000

*Onthulling van het monument door minister Beel op 17 september 1954
ANP PHOTO*

Wie was de kunstenaar van het mozaïek?

Door Henk Hanselman

In het vorige nummer publiceerden we over het mozaïek in de voorgevel van het voormalige fraterhuis Sint Eloy. Onbekend was toen nog van wiens hand dit kunstwerk was.

De heer Loyer, huidige bewoner van het monumentale pand, herinnerde zich, na lezing van het artikel, in het bezit te zijn van een fotokopie van een album met daarin een foto van het mozaïek. In het bijschrift bij de foto stond niet alleen de maker van het mozaïek, Alfons Bailet, vermeld maar ook dat hij

leerling van de Kunstacademie in Arnhem was en de datum bleek juli 1957 te zijn. Een mooie aanvulling op de beschrijving van dit uit kleine mozaïektegeltjes bestaande kunstwerk.

Met dank aan de familie Loyer.

Groepsfoto prot.-chr. school 1941/1942 in periodiek 75

De informatie onder de schoolfoto in periodiek 75, bl. 19, was niet helemaal juist. Daarom hieronder nogmaals de foto, met de namen. Met dank aan ons lid Guus Lubbers.

Personeel en groep leerlingen protestants-christelijke school Lichtenvoorde 1941/1942

bovenste rij v.l.n.r. Meester Bosman, Jan Sironde, Wim van Lochem, Gerrit Kuiperij, Johan Eskes, Gerrit Ansink, meester Van Velden, juffrouw Colenbrander.

middelste rij v.l.n.r. Corrie Bezemer, Annie Schel, Mimi Lensink (van Jan Lensink), Annie Lensink (van Bernard Lensink), Willy Lensink (van Herman Lensink), Wim Aalbers (van Ru Aalbers), Dina ter Haar, Wim Sironde, Willemien ter Haar, Willemien Heusinkveld, Alie Bloemers (van Hendrik Bloemers) Jo Wildenbeest (boven), Henk Bezemer (onder), Rieki Wildenbeest, Willy Hijink, Henny Penning, Stien Ansink (van Hendrik Ansink), Willemien Ansink (van Hendrik Ansink), Dinie Aalbers (van Ru Aalbers; half in beeld rechts).

onderste rij v.l.n.r. Sina Ansink (van Derk Ansink), Rieki Sironde, Henk Lensink (van Jan Lensink), Henk Lensink (van Herman Lensink), William van Dongen, Casper van Dongen, Jan Lensink (van Jan Lensink), Wim Elferink, Johan Duenk, Henk Schel.

Het Waterliniemuseum in Bunnik en een rondvaart door de historische binnenstad van Utrecht, excursie 2019 van VOL en OVZ

Door Cecile Hulshof, secretaris OVZ

Op vrijdag 24 mei gingen de Vereniging voor Oudheidkunde Lichtenvoorde en Oudheidkundige Vereniging Zuwent weer gezamenlijk op pad voor de jaarlijkse excursie. Dit jaar was het uitstapje binnen de kortste keren volgeboekt met zestig deelnemers.¹ Dat betekende een extra grote bus afhuren bij Gelderesch.

Het was die dag prachtig weer: zonnig, lekker warm en geen drupje regen! De chauffeur van de bus loodste ons met het grootste gemak over binnenwegen langs de files van de snelweg. Onderweg naar Bunnik kregen we nuttige en interessante informatie van zowel de chauffeur als van Frits van Lochem. Ook heerste er een gezellige sfeer in het gezelschap.

Toch nog wat verlaat kwamen we aan bij het Waterliniemuseum, waar we in het museumcafé voorzien werden van een kop koffie met appelgebak en voordat zestig mensen dit op

hebben, duurt het nog wel een poosje. De eersten werden al snel opgehaald door de gids voor een rondleiding over het Fort. De andere twee groepen konden eerst een kijkje nemen in het museum met zijn tentoonstellingen.

‘Fort bij Vechten’ is het op één na grootste fort van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. In het museum is te zien hoe vroeger met gebruik van water de vijand op afstand werd gehouden. De Hollandse Waterlinie vormt een lint van 85 kilometer tussen Edam en de Biesbosch. Het is een geheel van polders die onder water gezet konden worden en zo een modderige waterbarrière tot kniehoopte vormden. Het zware geschut zakte weg in sloten en greppels en het water was te ondiep om te bevaren. In de waterlinie waren plekken waar de vijand langs zou kunnen komen en daar werden forten gebouwd.

In 1672, het Rampjaar, houdt de waterlinie met succes een Franse legermacht tegen. In 1815 wordt ze aangepast en uitgebreid tot de Nieuwe Hollandse Waterlinie zodat ook de stad Utrecht wordt beschermd. Fort bij Vechten (genoemd naar het Romeinse castellum Fectio dat hier gelegen was aan de noordgrens van het Romeinse Rijk) is gebouwd tussen 1867 en 1870. In 1880 wordt een grote bomvrije kazerne toegevoegd. Drie maal - in 1870, van 1914 tot 1918 en van 1939 tot 1940 - wordt 'Fort bij Vechten' gemobiliseerd, maar bij oorlogshandelingen is dit fort nooit betrokken geweest.

In het museum zagen wij de tentoonstelling 'Sterk Water' waarin vijf personages je meenemen langs de geschiedenis van Nederland vanuit het perspectief van de waterlinie: (prins) Maurits vertelt je over zijn briljante idee van een waterlinie (1589), een boerin vertelt je over haar persoonlijke leven in het Rampjaar 1672, een soldaat toont je de zwakke plekken van de linie (1794), ingenieur Kraijenhoff legt uit waarom de linie verplaatst werd in 1815 en een werkmans laat je de zware

omstandigheden ervaren, waaronder hij zijn werk moest doen in 1880.

In een ruimte verderop was er de mogelijkheid om met een virtual reality bril op over de waterlinie te vliegen. Dat leverde voor ons, omstanders, een grappig schouwspel op van mensen in stoelen die alle kanten opkeken naar wat voor ons het niets was.

De rondleiding over het fort voerde langs de historische gebouwen van het fort, de kazematten (de verdekt opgestelde en van schietgaten voorziene ruimtes waarin de vuurwapens waren opgesteld), de kruiskamers en het reduit: een fort binnen het fort, waarin een compagnie soldaten het nog wat langer uit kon houden.

Hierna verzamelden we ons bij de bus voor een ritje naar de binnenstad van Utrecht waar we bij restaurant Boro aan de werf van de Oudegracht een lunch nuttigden. We zaten heel gezellig op het terras van het restaurant aan het water en zagen vele bootjes voorbij varen.

De boot van rederij Schuttevaer lag al klaar voor de rondvaart en het weer werd zo mogelijk

nog beter in de middag.

De schipper van de rondvaartboot nam ons mee over de Oudegracht en de Stadsbuitengrachten. Vanaf het water hadden we een mooi zicht op de oude werfkelders, de vele bruggen, de waterspuwers en de beeldhouwde lantaarnconsoles. De schipper kon ons er mooi over vertellen. Hij wees ons op de Winkel van Sinkel waar we langs voeren, het pleintje van Nijntje (geestelijk vader Dick Bruna was een geboren en getogen Utrechenaar, overleden in 2017) en de beroemde Zocherhuizen, met het kenmerkende raam op de derde (zolder) etage. Jan David Zocher (1791-1870) was een Nederlands architect, stedenbouwkundige en landschapsarchitect. Van zijn hand is ook de parkaanleg langs de Stadsbuitengracht, grotendeels op de plek van de vroegere stadsmuren. Een restant van de stadsmuur was nog te zien ter hoogte van het Lucasbolwerk.

We zagen de voormalige gevangenis aan het Wolvenplein (gesloten sinds 2013) met daartegenover op het water de Culture Boat, een coffeeshop op een stoomsalonboot uit 1905.

Na de rondvaart hadden we nog ruim een uur de tijd om op eigen gelegenheid door de binnenstad te wandelen en/of een terrasje te pakken.

Plek van samenkomst was weer de Catharijnesingel, waar we uitgestapt waren. Weliswaar iets vertraagd maar gelukkig wel voltallig, aanvaardden we de thuisreis. Terug thuis konden we terugkijken op een gezellige, zonnige en zeer interessante dag.

¹ In verband met de AVG-wetgeving publiceert de redactie geen groepsfoto's met daarop deelnemers aan de excursie. Personen moeten voor elke foto op een duidelijke manier aangegeven hebben geen bezwaar tegen publicatie te hebben,

Verslag kleine excursie 10 oktober 2019 naar kasteel Keppel

door Frits van Lochem

Op donderdag 10 oktober jl. 's middags om 13.00 uur vertrokken 18 personen (leden en partners) in een zevental auto's naar kasteel Keppel te Laag Keppel. Ruim op tijd waren we daar en in het grote park hebben we nog even van een lekker zonnetje kunnen genieten, maar tegen twee uur zijn we bij de hoofdingang van het kasteel door drie dames verwelkomd en één van hen was de gids die ons met veel enthousiasme vertelde over het kasteel, zijn bewoners en zijn lange geschiedenis. Het begon met een versterkt huis op een strategische plek bij de Oude IJssel. In 1182 wordt de versterking voor het eerst genoemd met als bewoner ene Wolter van Keppel. Het is ook mogelijk dat dat eerste huis iets meer westelijk heeft gestaan, omdat daar restanten van een oude burcht in de grond zijn aangetroffen. De huidige kasteelplaats dateert uit ca. 1300 en was meerdere keren doelwit van belegeringen en verwoestingen.

Wij zijn prima rondgeleid en onze gids wist alles uit haar hoofd. Dat is knap met al die lange adellijke namen, familieverbanden en jaartallen. Het oudste deel van het huidige zeer fraaie kasteel is de forse vierkante rechtertoren uit de vijftiende eeuw. Het kasteel ligt op de grens van het oude graafschap Zutphen en

de Liemers, die voor een groot deel bij het hertogdom Kleef behoorde. In de Tachtigjarige Oorlog is het kasteel ingenomen door Staatse troepen (1581) omdat de toenmalige Heer van Keppel, Frederik van Pallandt in tegenstelling tot zijn vader overtuigd katholiek was en de Spanjaarden steunde. Frederik van Pallandt heeft de Staatse troepen zelf weer verdreven, maar niet voor lang, want in het najaar van 1582 kwam het Staatse leger terug en verwoestte het kasteel vrijwel geheel. Frederik werd drie jaar gevangen gezet. Na zijn vrijlating verdween hij eerst naar het buitenland. Na onderhandelingen in 1593-1595 waarbij hij tekende nooit meer in Spaanse dienst te zullen treden en zijn zoons ook uit die dienst terug te roepen, mocht hij weer naar Keppel terugkeren.

Na zijn overlijden in 1609 werd begonnen met de herbouw van het kasteel. Het fraaie renaissance front is gebouwd rond 1615 en de hoge, ronde toren rond 1620. Tijdens het rampjaar 1672 vestigde de Franse zonnekoning Lodewijk de XIV hier tijdelijk zijn hoofdkwartier en ontving hij er de afgezanten van de Staten Generaal voor onderhandelingen. Veel schade werd er nadien ook aangericht door plunderende Franse en Münsterse troepen. Niettemin bleef het kasteel in bezit van de Van Pallandts en beleefde het na herstel

wat rustiger tijden. De bewoners behoorden tot invloedrijke adel en hadden connecties met koningen en keizers in heel Europa. Dat was in de grote ridderzaal duidelijk te zien. Ook waren er nauwe banden met de aangetrouwde familie van Thorck van kasteel Rozendaal bij Velp.

In de Tweede Wereldoorlog werd het kasteel gevorderd door de Duitsers om er gewonden in onder te brengen. In de hal hangt nog een schilderij waarvan het hoofd van de geschilderde persoon is uitgesneden. De Duitsers poseerden achter dit schilderij met hun hoofd door het gat. Het uitgesneden hoofd is pas enkele jaren geleden door een meubelmaker teruggevonden na het demonteren van een ladekast en is nu naast het schilderij gehangen. Het kasteel is eeuwenlang in bezit van de familie Van Pallandt geweest en wordt thans ook nog bewoond door Baron van Lynden en zijn echtgenote van Lynden-van Pallandt.

Het was een interessant bezoek aan een van de mooiste kastelen van de Achterhoek. Na de rondgang door het kasteel met de prachtige antieke inventaris werden we uitgezwaaid en maakten we een wandeling door het fraaie park rond het kasteel, waar een enorme plataan staat. Vervolgens staken we de weg over, waar aan de oude loop van de Oude IJssel een watermolen staat met twee koppels maalstenen en iets verderop achter volkstuintjes staat

een zogeheten spinnekopmolen, waarmee water weggepompt kan worden. Deze molen is afkomstig uit Follega (Friesland) en de molenaar gaf uitleg over deze voor de Achterhoek zeer bijzondere watermolen.

Hierna vertrokken we naar het bekende, fraaie Hotel 'De Gouden Karper' in het nabijgelegen Hummelo waar deze excursie werd afgesloten met een gezellige nazit onder het genot van een lekker kopje koffie en/of ander drankje met gebak, waarna iedereen voldaan huiswaarts keerde.

¹ In verband met de AVG-wetgeving publiceert de redactie geen groepsfoto's met daarop deelnemers aan de excursie. Personen moeten voor elke foto op een duidelijke manier aangegeven hebben geen bezwaar tegen publicatie te hebben,

Boekelder
stoffering

SCHUURMAN,
keurslager
Kamerlingstraat 36
7131 CA Lichtenvoorde
Tel: 0544 - 376 714
www.schuurmankeurslager.nl

GRAND CAFE MARKT 5
eten, drinken en meer...

STEENTJES
Makelaars
Taxateurs

W&I

BOUWBEDRIJF HARBERS

ons Spreukelder
Mazartstraat 34
7131 AH Lichtenvoorde
tel.: 0544 - 37903
info@spreukelderontwerpers.nl

garage- en verhuurbedrijf
spuitinrichting
ENGELBARTS

MIRANDA Grutters
KLUWER - PLANTEN - GROEN
Europaweg 3 | Lichtenvoorde | T: 0544 - 372281
www.mirandagrutters.nl

tz totale zorgwinkel

Brudo 40 JAAR
slaaokamerspecialist

HULSHOF
Landbouw - Hout - Huis

meneer
Kees

Paul **uw topSlijter**
ONS VERZICHT
Varkensmarkt 8c, LICHTENVOORDE
TEL: 0544-377674

hubo

Hypotheek Desk
Wormgoor

de **pedicure**
Rianne Berentsen-Sronde
Tel.: 374031

GUV
Persoonlijk, betrouwen en dichtbij
Uitvaartverzekering
Uitvaartverzorging
Crematorium

Albert Heijn
Kruip Lichtenvoorde

06 82045122
MajaTrading.nl
Goedkope Meubels
Omdat het altijd goedkoper is van

Gierkink Makelaars

Herensalon Jansen

OK
DA'S HELDER

UNIVÉ
VERZEKERINGEN

welKOOP
LICHTENVOORDE
Carol Lichtenveld 1

RINGFOTO
Prijzen

Rabobank

McWinDo's
print • copy • scan

ZEILER
sinds 1992
HAGEN - EISELEN - KROON
Nieuw Zeilcentrum Lichtenvoorde 31

HOTEL-RESTAURANT
ZALENCENTRUM
T ZWAANTJE
LICHTENVOORDE

Cafe Zaal Hogenkamp

KLEVENTA

OBBINK
EEN STER IN ELECTRONICA

DE VERFDISCOUNTER

dp
delicious Doppen

Nature's Geschied
Kruipers en Kruipers in Lichtenvoorde

ANTWERPSE BLEUKING
ALLES ONDER EEN DAK

BRIL - IN - MODE

PharmaMedica

Hallo JUMBO
Bennink

Van Heijdenstraat 17, 7131 CA, Lichtenvoorde
Telefoonnummer: (0544) 39 30 40

